
COLUMNA LUI TRAIANU

REVISTA MENSUALĂ

PENTRU

ISTORIA, LINGUISTICA ȘI PSICOLOGIA POPORANĂ.

SUB DIRECȚIUNEA

D-lui B. P. HASDEU.

NOUA SERIA
ANUL III.

Redacțiunea și administrațiunea se află în *curtea Bisericii Mihailu-Vodă*.

Abonamentele se primesc numai pe an : *20 lei pentru România, 30 franci pentru străinătate*.

Numărul de față se trimite ca *Specimen* mai multor persoane cari, dacă nu voesc să se aboneze sunt rugate a-lu înapoia până la 20 Februarie.

 Veți Sumariul din dosul acestei pagine.

BUCURESCI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE (LABORATORII ROMÂNI)

No. 26. — STRADA ACADEMIEI. — No. 26.

1882.

SUMARIULŪ N-RULŪ 1 :

- N. Densușianu** : Monumente pentru istoria țerei Făgărașului.
- B. P. Hasdeu** : Unu nou punctu de vedere asupra ramificațiunilor Gramaticei comparative.
- Climescu, Curpănu și Petrovū** : Din obiceiile juridice ale poporului românū în districtulū Bacău.
- Dr. D. Brândza** : Limba botanică a țeranului românū.
- B. P. Hasdeu** : Manuscriptulū românescū din 1574 aflătorū la London în British Museum.
- E. Baicanū** : Din anecdotele poporului românū.
- Cronica* : Dante tradusū de D-na M. Chițu. — Societatea archeologică dela Severinū. — Portretulū lui Stefanū celū Mare.—etc.

S T A M P E :

- Autografulū lui Marcu-vodă.
- Subscrierea lui Radu Gramaticū din Mănicescū.
-

COLUMNA LUI TRAIANU

I A N U A R I U 1882

ISTORIA — LINGUISTICA — LITERATURA POPORANĂ

MONUMENTE

PENTRU

ISTORIA ȚEREI FĂGĂRAȘULUI

Istoriografulă ungurească *Antoniu Veranțiu*, în prima jumătate a secolului ală XVI-lea (1538—1540), scriea despre Românii Transilvaniei următoarele :

„*Nulla illis (Valachis) libertas, nulla nobilitas, nullum proprium jus, exceptis paucis districtum Haczeg incolentibus, in quo regia Decebali creditur extitisse, qui tempore Ioannis Hunyadi, inde oriundi, nobilitatem, quod semper contra Turcas pugnanti strenue affuerunt adepti sunt. Ceteri plebei omnes, Hungarorum coloni, nec in propriis sedibus, sed sparsi hinc et inde per totum regnum vitam ducunt*“.⁽¹⁾

Adecă :

«Românii (Transilvaniei) nu se bucură de nici o libertate, nu au nici o nobilime, nu posedă nici un dreptă ală loră propriă, cu excepțiune de puțin Românii, ce locuescă în districtulă Hațegului, unde se crede că a esistată capitala lui Decebală. Românii acestia (din districtulă Hațegului) au căștigată nobilitatea pe timpulă lui Ión Hunyadi ce era născută acolo, fiindă că-lă ajutase cu vitejiă în luptele lui continue cu Turcii. Cel-lălți sunt toți plebei, iobagi ai Unguriloră, nici nu au districtele loră proprie, ci trăescă reslățiți pe ici și colea în totă țera».

(1) *Monumenta Hungariae historica*. Scriptores Tom. II. *Antonius Wrancius Sibenicensis* Dalmata de situ Transylvaniae Moldaviae et Transalpiniae, pag. 143.

Și această relatare, falsă cu desevirșire, avu curioșă fericire să trecă de veritate istorică pînă în zilele noastre: Veranțiu era considerat ca fântână contimporană în ce privește epoca sa.

Astăzi însă știința istorică a făcută progrese însemnate. Posezăm un material destul de vast și destul de frumos ca să esaminăm cu ochii proprii relațiunile etnografice și politice ale secolului XV-lea și XVI-lea. Putem în deplină cunoștință să cităm înaintea tribunalului istoric pe scriitorii de anecdote din acea epocă.

Anume scim astăzi cu o perfectă certitudine, că ținutul *Hațegului*, al *Hinedorei* și *Devei*, formă în vechime un complex de districte romănesci, cari se numiau în diplome *districtus olachales*.⁽¹⁾ Scim că întrăgă nobilimea de acolo era o nobilime *romănescă*, înțelegem romănescă în sensul etnic și politic. Scim că nobilimea această era o clasă socială diferită de nobilimea unghurească, distinsă de ea prin originea, prin istoria și natura privilegiilor sale. Scim că această nobilime nu a fost creată de Ióni Huniadi (Corvinul), nici de regii Ungariei; că diu contră, era o nobilime vechiă, ală cărei trecut se perde în întunerecul evului mediu. Această nobilime era numită în diplomele regilor unghuresci: *Nobiles ut dicitur Valachorum* sau *Nobiles Olachi (Valachi)*, spre distincțiune de: «Nobiles Hungari» sau: «veri nobiles regni nostri»⁽²⁾ Și pre lingă districtele romănesci (*districtus*

(1) 1363. Nos Petrus Vice-Vayvoda Transylvanus . . . universisque *Kenezis* et *senioribus Olachalibus* ipsius districtus *Haczak* . . . pro tribunali sedentibus. *A. Kurz*, Magazin für Geschichte Siebenbürgens, II pag 300. — 1377. Ludovicus . . . quos (*Kenezios*) *in aliis districtibus olachalibus* . . . in prăhabitis eorum *kenezia-tibus* relinquere . . . consuevimus. *Ibid.* p. 297. — 1427. Sigismundus . . . in reprimendis malesanis dictorum populorum *in districtibus Olachalibus castri nostri Dewa* constitutorum consilii et moliminibus. *Ibid.* pag. 315. — 1482. Matthias . . . Expositum est nostrae majestati in personis *universorum keneziorum nostrorum* in pertinentiis castri nostri *Hunyad* commorantium. *Ibid.* pag. 311.

(2) 1439. Albertus . . . pro . . . fidelibus servitiis Ioannis dicti Kende de Malomviz ac Ladislai filii ipsius, nec non Kende filii Kende de eadem *nobilium ut dicitur Valachorum* nostrorum *Districtus* nostri *Haczeg* appellati. Colecțiunea I. *Kemény* in „Transilvania“ *A.* 1873 p. 79. — 1453. Ladislaus . . . in quarum pacifico Dominio (possessionum *Ryusor* et *Serel* in *districtu Haczog*) iidem *Michael*, *Joannes* et *Bazarab* *ad instar ceterorum verorum nobilium* a dudum perstitisse. *Ibid.* pag. 115, 116. — 1453. Ladislaus . . . *Dyouisius Zerechen* nec non *Stephanus* et *Sorbul* . . . *ad instar*

olachales), pe lingă nobilimea națională, mai esista în țera Hațegului ună *dreptă particulară românescă*. Românul nu putea fi lipsit de proprietatea sa, nici în casu de înaltă trădare, decâtă numai dacă era judecată de ómenii sei : de nobilit, chinezii și bătrânii români. Donațiunile de moșii se făceaă acolo cu totul sub alte condițiuni, decumă vedemă că se confereaă în ținuturile unguresci. Aflămă aci (în țera Hațegului) instituțiunea *chinesiateloră românesci*, instituțiunea *jurațiloră români*, ună sistemă românescă de imposita (quingagesima),—totă atâtea particularități străine de spiritulă legislațiunii unguresci (1)

Atată de o dată cu privire la Țera Hațegului.

În timpulă din urmă ună erudită bărbatū alū Ungariei, d. *Fr. Pesty*, a publicatū o frumósă seriă de documenta cu raportū la *Banatulă Severinului*, (2) înțelegemă aici partea Olteniei dincolo de

cacterorum verorum nobilium. Ibid. pag. 116. — 1399. Styborius universis et singulis nobilibus tam Ungaris quam Olacis. . . in Hunyad constitutis. Fejer. X. 2. p. 719. Aici sub *nobiles Ungari* se înțelegă nobili români că obținuse nobilitatea ungurescă. A se vedé și *Kemény* în *Kurz* (Magazin). II. pag. 325.

(1) 1398. Nos Styborius . . . prænотati Kenezii Ianustinus, Basarabe et Kuste responderunt . . . quia nunquam causam fidedignis et ipsorum hominibus ac sermonibus nobis suprascripto Styborio nec non *duodecim Juratis* ad iudicandum in Haczag Dominus Vaivoda commissit. Col. *Kemény* în „Transilvania“ 1872. pag. 172. — 1435 Nos Ladislaus de Chazek Vayvoda Trans. . . una cum *Juratis et universitate nobilium ac Keneziorum ipsius Districtus Haczak*, sana exinde *deliberatione, ac consilio et voluntate* eorundem, praefatos Kozztha, Stanchul et Volkul sacerdotem. . . dicto ipsorum keneziatu et dicta possessione Ryusor vccata, nec non jam dicta libera villa Syerel nominata habito. . . ratione eorum infidelitatis) *privamus*. Fejer XI p. 503, 504. — 1453. Ladislaus . . . *sub eisdem conditionibus, servitutibus et consuetudinibus, quibus per praedecessores nostros Reges Hungariae in Districtibus Valachorum possessiones et villae donari consueverunt* memoratis Valach's (Joanni filio Zerechen, Stephano filio Kendris, Gregorio Balol — quartam partem possessionis Felsöszallaspatak) in perpetuum contulerimus. Col. *Kemény* în „Transilvania“ 1873. pag. 126. — 1577. Nos Christophorus Bathori . . . ut more aliorum *possessionum Valachalium* hujus regni Transylvan'æ (inhabitantes possessionum Balamer et Kucyer) de ovibus et agnis caprisque . . . *quingagesima* pendant. Archiv des Vereines f. sieb. Ldkde. N. F. XV. 3. p. 454.—Paulū Bornemisa în raportulă cătră Ferdinandū I (1552) specifică quingagesima ast-felū: «de singulis quingaginta ovibus una ovis cum agnello et una myoara» Cf. *Kemény*, «Transilvania» 1872 pag. 115.—A se vedé chrisovulă Țarului Dušanū din 1348 pentru Români în ținutul Prizrentului: «*Lege pentru Români, să dea dela fiă-care cincă-șeci capete de vite câte o oiă cu unū mielū și câte unū berbecu cu lână.*» Masdeū, Archiva ist III. pag. 120, 121.

(2) A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek. Budapest 1876. — A Szörényy Bánság és szörény vármegye törtene'e. III Tom. Budapest 1878.

Vereiorova. Prețiosul material scos la lumină de d. Pesty ne descopere încă un adevăr de mare importanță. Se constată adecă, că Banatul Severinului forma în stulul regatului unguresc o *provincia politică română*; că era împărțită în 8 districte romănesce, numite *districtus olachales*; că toate districtele formați o unitate politică cu drepturi și libertăți particulare, cum erau de exemplu cele 7 județe ale Sasilor și 7 districte ale Secuilor din Transilvania;⁽¹⁾ se constată că exista în Banat numai o singură nobilime, și avea era românească; că ea se bucura de imunități și drepturi ce nu deriva de la regii Ungariei; că în fine în tot Banatul era în vigoare un drept special românesc numit *jus volachie*, *antiqua lex districtuum volachicalium*.⁽²⁾ Și despre toate aceste momentose împrejurări Veranțiu nu amintesc nimic.

Afară de țera Hațegului și de Banatul Severinului, mai erau în partea meridională a Transilvaniei încă două provincie romănesce :

(1) 1451 Iohannes de Hunyad regni Hungarie Gubernator. Nobilibus viris Iudicibus Nobilium *Septem sedium volachicalium*. Pesty, A szörényi Bácság. III p. 61.—1452. Oppidum Sebes vocatum *sedem* scilicet *Judiciariam principalem septem sedium Nobilium Walachicalium*. Ibid. pag. 63. — 1457. Ladislaus . . . prefatum *districtum Komnyathi* praetactis aliis *septem districtibus volachicalibus* readiunximus et reincorporavimus. Pesty, A ször. várm. h. oláh kerületek p. 76.—1457. Ladislaus. . . omnia et singula *eorundem Valachorum et Kencsiorum privilegia* super quibuscunque eorum libertatibus, pro eisdem *nobilibus Valachis* et *Kenezys* ceterisque *Valachis* presentibus scilicet et futuris . . . perpetuo valitura, roboramus. . . huiusmodi *octo districtus ab invicem non separabimus*. Praeterea... annuimuseisdem Nobilibus Valachis et Kenezis *ut nullus eos iudicet preter Comitem eorum* pro tempore constitutum... Postremo eosdem *Nobiles Valachos ad instar ceterorum nobilium regni nostri*, item Kenezios eorundem Valachorum ex omni solutione tributi. . . exemptos esse volumus. Ibid. pag. 73—74.

(2) 1478. Nos Iaco' us de Marga et Rayn waywoda vice-Bani Zewrinienses . . . Quod ipse prefatus Georgius duodecimo se person's sacramentum deponere teneatur *iuxta antiquam et aprobatam legem districtuum volachicalium universorum*. Pesty, A ször. várm. h. oláh kerületek. pag. 82. — A se vede totu numirea de lege antică (старый законъ) în chrisovul lui Dușană 1348, la Hasden. Arch. ist. III. 143.—1500. Nos Iacobus Gerlystey et Petrus Tharnok de Machkas Bani Zewrinienses . . . nullo ampliore documento edem partes sua allegata : *Jure volachie requirente* coram nobis probare poterunt. Pesty, A ször. Bácság, III. pag. 134-135. - 1509. *Jure volachie requirente* : rehabere et recipere sperarent et niterentur. Ibid. pag. 136. — 1503. ut certos probos nobiles viros ad id sufficientes *iuxta ritum volochie* eligant et adoptent. Ibid. pag. 145.

Ducatu'ă Făgărașului și ală Omlașului. Dar pină acumū relaținile vechi ale acestorū provincie zacū in sinulū intunereculu. Nu cupōscemū nici seria completă a Ducilorū, nici instituțiunile ce le-a întemeiatū domnia romānescă in acele părți ale Transilvaniei.

Astă-dī însă ne aflămū in plăcuta pozițiune de a publica aici o colecțiune de documente cu privire la Țēra Făgărașului, extrase din interesanta arhivă a d-lui Ar. Densușianu, pentru cari îi adresezū sincerele mele mulțumiri.

Documentele acestea revērsă o interesantă lumină asupra organizării sociale, politice, judiciare și militare, in scurtū asupra vechiū constituțiunii a poporului romānū din Țēra Făgărașului. Anume vedemū că in Făgărașū esista numai o nobilime istorică, care-și păstrase vechia sa numire de boeri și avea sigiliulū seū propriū (sigillum Boeronum); că boeria din Țēra Făgărașului nu era numai o simplă prerogativă nobilitară, dar era totū edată și unū *oficiū* in ce privesce afacerile publice ale ținutului;⁽¹⁾ că unica condițiune așa dicēndū inerentă a boeriei era să presteze *servicie militare equestre*; că boerimea de acolo și in timpū de pace era organizată milităresce, avēndū căpitanulū, locotenenții și decurionii sei. Aflămū mai departe, că se *boerisaū* chiarū și moșiele, adecă se investiaū cu caracterulū juridicū alū acestei instituțiunii.⁽²⁾

Și care era natura moșiilorū boeresci din Țēra Făgărașului? In prima linia, ele ne aparū ca *averi ereditare și inalienabile ale familiei* (haereditates boeronaes) dar cu caracterulū *deplinei proprietăți* pentru posesorulū boerū. La moșiele boeresci de aici nu aflămū restricțiunile feudalității, saū raportulū acelu precarū dintre vasalū și seniorū; astū-felū că proprietatea boerescă din Țēra Făgărașului se distinge și de feudalitatea ungerescă și de *feuda militaria* (castrēnsia) ale Germanilorū. Celū multū proprietatea boerescă din

(1) *Cantemirū* vorbindū de boerii din Moldova și din imperiulū bizantinū dice : (in utrisque) eadem officia, idem munus assistendi in dandis principi consiliis ezequendisque, eiusdem in administranda rep. adjuvandi. Descriptio Moldaviae. p. 77. cap. VI.

(2) 1694. Nos Michael Apafi. . . fundum eiusdem (Alexandri Fulțsa de Mard sina boeronisamus supportamus et libertamus. — 1696. Nos Michael Apafi . . . fundos ipsorum (Popae Sztan et filiorum suorum) . . . libertamus et Boeronali praerogativa-clementer donamus. — A se vedē documentele in colecțiunea presentă la anii respectivi.

Făgărașu are o asemănare numai cu *feuda haereditaria* ale Longobardilor din Italia.

În fine, aflăm în Făgărașu, întotdeauna ca în Hațeg și Banatul Severinului, instituțiunea națională a celor 12 jurați și o mulțime de particularități ale dreptului consuetudinariu românesc, numit în Banat și în alte locuri «jus volachie», «antiqua lex», iar în Făgărașu : «*legi'e vechi ale ținutului*».(1)

Nu putem încheia această expunere fără a releva aici o momentosă împrejurare. Aceea ce formează caracterul general al nobilimei române din Făgărașu, Hațeg și Banat, este misiunea ei de a fi pururea în armă. Așa aflăm pe nobilii din Hațeg formându o armată stabilă pe la castelele de acolo, pe nobilii din Banat apărându în continuu fortărețele și vadurile Dunării, iar pe boerii din Făgărașu în datina vechiă de a presta servicii militare equestre (*more aliorum verorum natorum indubitatorum . . . Boeronum nostrorum equis ac frameis ad id aptis et convenientibus inservire*). Pe când din contra nobilul unghuresc era chemat la armă numai în timpul de rebelie.

Este curios că această instituțiune militară o aflăm ca o vechiă consuetudine și la Români din peninsula balcanică. Lucius cronicarul dalmatin, ne comunică despre Români din Bosnia și Dalmatia următoarea interesantă notiță : «Numele Românilor—dice densul—nu-lu aflăm în monumentele Dalmației înainte de a. 1300, și sub numele acesta se înțelegeau păstorii ce locuiau în munții

(1) 1630. Nos Capitulum Ecclesiae Cathedralis in Transilvania. . . *hanem a vidéknek régi Törvények szerint*, birhatnák ök is az öss Boérsagokat. Documentul în colecțiunea de față.

(2) 1427. Sigismundus . . . Quum autem Olachi hi (in districtibus olachalibus castri Dewa) . . . *munimenta struendi, et reparandi, aggeres fodiendi*. . . juxta antiquam et laudabilem consuetudinem teneantur. A. Kurz, Magazin f. Gesch. Sieb. II. p. 315.—1482. Matthias. . . sed eis (Keneziis Districtus Hunyad) *servitia ad praefatum castrum nostrum Hunyad, ut prius facere adistricti fuerunt permittatis*. Ibid. pag. 311.—1457. Ladislaus. . . ut vos (ad Români din districtul Comiatu în Banat) una cum ceteris *Volachis Nobilibus et Keneziis prescriptorum septem districtuum ad servicia nostra ad que pro conseruatione et defensione confiniorum et vadorum illorum ex consuetudine obligamini*. Pesty, A ször. varm. h. oláh kerületek. pag. 76.

Bosniei, cari prestaŭ serviciu militaru lui Mladinŭ Bauulŭ Croaŭiei, Dalmaŭiei ŝi alŭ Bosniei». (1) Totŭ asemenea gŭsimŭ pe Romŭnii din Croaŭia ŝi pe Romŭnii din jurulŭ Prizrentului. (2)

Astŭ-felŭ *nobilimea romŭnŭ* ŝi-are *originea sa in institutiunea militarŭ*. Romŭnulŭ a devenitŭ boerŭ ŝi a fostŭ donatŭ cu moŝii fiind-cŭ era militarŭ, dar nu i s'a conferitŭ nobilitatea pentru ca sŭ-lŭ facŭ vasalŭ ŝi pentru ca prin donaŭiune ŝi titlu sŭ fiŭ obligatŭ la serviciu, cumŭ este natura feudalitŭii germane ŝi ungeresci. (3)

De aici se explica ŝi numirea nobilimei romŭne de *boeri* (militaires, hommes de guerre), precumŭ ŝi caracterulŭ *nefeudalŭ* (alodialŭ) alŭ moŝiilorŭ boeresci.

Nic. Densuŭianu.

(1) *I. G. Schwandtner*, *Scriptores Rerum Hungaricarum*. III. pag. 454.

(2) Cum vero tota *Valachorum communitas rebus polissimum bellicis vacet* (este devotŭtŭ), ob idque singularibus privilegiis gaudeat. Art. VII din «Articuli Legum et statutorum Communitati Valachorum inter Savum et Dravum fluvios degenti extradati Ann. 1630; publicaŭii in ГЛАСНИК СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА 1874. — 1894. Chrisovulŭ Ťaruluiŭ Duŝan: «*Iar cei l-altŭi Romŭni sŭ reparaze cetŭŭile*». Hasdeu, *Archiva istoricŭ* III. p. 121. In asemenea organizaŭiune militarŭ se aflaŭ ŝi cei-l-altŭi Romŭni din Transilvania ŝi Ungaria, dar cadrele acestei introduŭiunii nu ne permitŭ a ne estinde mai departe,

(3) «Ťi aŭ inceputŭ Juga Vodŭ a dŭrui *ocine* prin ŭerŭ a *voinici ŝi bunŭi ostaŝi*.» Mironŭ Costinŭ apud *Balcescu*, *Istoria Romŭnilorŭ* sub Michaiŭ Vodŭ Vitezulŭ, pag. 643.

DOCUMENTE

I.

1511, August 19.

Paul ȕ de Thomor, Căpitanul Țerei Făgărașului confirmă : 1. pe Radul ȕ, pe Vulcan ȕ și pe Vasile, feciorii decedatului Comșa; — 2. pe Radul ȕ feciorul ȕ decedatului Stoica; — 3. pe Stanislău Harabal ȕ feciorul ȕ reposatului Șandru din Vistea, în boeria moșiiilor (Boeronatus possessionum) și în oficiul ȕ de boier ȕ (officium Boeronatus) peste satele Viștea de sus ȕ și de jos ȕ, jumătate din satul ȕ Arpașul-de-jos ȕ, și peste 17 țigani corturari; — care boeria ȕ o căpătase strămoșul lor ȕ Comșa dela Mircea Voivodul ȕ Țerei romă nesci și Ban ȕ al ȕ Severinului.

Nos Paulus de Thomor *Castellanus et Capitaneus Castrı Terraeque Fogaras*. Memoriae Commendamus praesent: significantes quibus expedit universis. Quod Agiles *Raduly, Volkan et Vasuly* filii quondam *Comsae*; item alter *Raduly* filius quondam *Stoike*, et *Stanislaus Harabal* filius quondam *Sándor de Vist* nostram venientes in praesentiam retulerunt isto modo, quomodo ipsi scilicet olim quondam *Kosta*, Avus ipsorum ab antiquo ex Donatione quondam Magnifici Domini *Mirce Vajvodae* partium regni Transalpinar: et *Bani Zıriniensium*(sic) *officia Boeronatum* totalium possessionum also *Vist és Felső Vist*, item directe et aequalis medietatis possessionis also *Arpás* cum omnibus utilitatibus ad easdem pertinentibus scilicet decem et septem Ciganos tentoriatos, inferius nominatim specificatos, hucusque pacifice possedissent possiderentque etiam in praesenti. Tamen propter temporis disturbia, et signanter tempore insultationis Turcarum tempore quondam *Petri Geréb de Vingard Vayvodae Transilvaniensis* huc . . . aliqua litterae ipsorum privilegiales fuissent asportatae, quare nos attentis ipsorum fidelibus servitiis praefato Castro

domini nostri exhibitis et impensis, insuper etiam petitiones ipsorum justas fore agnoscentes, nihilominus intelligentes hoc etiam, quod *praefatae haereditates* et Cigani ad ipsos *ab antiquo* pertinuissent pro firmiori juris ipsorum tutamine rursus nos ex auctoritate ipsius Magnifici Domini nostri Generosi Domini Ioannis Bornemisza gubernatoris liberorum serenissimi Domini Regis Ladislai nobis concessa, eosdem *Boer onatus possessionum Vist*; item directe et aequalis *haereditatis possessionis Alsó Arpás* praescriptae, simulque *officium Boiaronatus* simul cum universis utilitatibus, et pertinentiis, quibuslibet terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, foenetis, silvis, nemoribus, alpebus, piscinis, rivulis, molendinis, molendinorumque et piscinarum locis, generaliter autem quarumlibet pertinentiarum integritatibus qualiquoque nomine vocitatis ad eosdem *Boiaronatus possessionum* utrarumque Vist et medietatis possessionis Alsó Arpás, consimiliter *Officium Boeronatus* de jure et ab antiquo spectantibus—et pertinere debentibus, item Ciganos tentoriatos puta Stephan cum filiis, Mayko cum filiis, Lal cum filiis, alterum Lal cum filiis, Bagya cum filiis, Radulem cum filiis, Patro cum filiis, Dancel cum filiis, Julg, Bika, Kraguj, Milce, Gaspar, Rohan cum filiis, et xicul (sic), praenominatis *Raduly, Volkan*, et *Vasul* filiis quondam *Komsa*, item altero *Raduly* filio *Stoikae* et *Stanislao* filio *Sándor* ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis dedimus et contulimus, eosdem in *pristinis eorundem juribus haereditariis* roboravimus contradictione nullorum apparente. Praesentes *Mány* de Komana, *Algya Bika* de Vayvoden, *Komsa* de Russol, *Kostisol* de eadem, altero *Algya* de Vad, *Petro Oltan* de Sinka, *Stoika* de Bethlen, *Balgya* de Drieh, *Roman* de Utza, *Stantsul* de Arpas, *Bagy Iurko* de Berivoy et *Manyila* de Ilyén. Datum in oppido Fogaras Feria tertia proxima ante festum Sancti Stephani Regis Hungarorum. Anno Domini Millesimo quingentesimo undecimo.

(Copia legalisată de notarulă F. Gundhart din Sibiū de pe transumptulă Principelulă Michaiū Apași, in archiva adv. Ar. Densusșianu, dosarulă Vistca-de-susū. A se vedé mai la vale anulă 1663).

II.

1556, Iunie 16.

Ana de Nadasd, văduva Voivodului transilvană Ștefan Ș Mailatū, se c o n s t i t u e în tribunalū cu boierii jurați din Tēra Făgărașului, și confirmă posesiunea boerescă: 1. a lui Ștanū Popa, a lui Aldea și Radulū feciorii boierului decedatū Stanislavū din Recea;—2. posesiunea lui Stanislavū, Bărsanū și Comanū, nepoții menționatului Stanislavū din Recea;—3. a lui Manū și Marculū feciorii repositului boierū Bărsanū din Hărseni;—4. posesiunea lui Comanū, Vasile și Bărsanū, feciorii repositului boierū Aldea din Riușorū;—5. a lui Galia, Stoica, Frățilă, Mihailă și Comanū feciorii boierului decedatū Iovanū din Riușorū; și — 6. posesiunea lui Ștoianū și Bărsanū feciorii repositului Comanicū, —peste jumătate din satulū boerescū Recea, peste moșia Luța, jumătate din munții Scărișora și Pleșa, jumătate din satulū Riușorū și întregū satulū Buciumū. Se aiaogă totū-o dată, că boerii amintiți, în privința posesiunii lorū au avut documente suficiente dela Domnii anteriori, dar li s'au perdatū înainte cu 31 anī, cândū arsesse orașulū Făgărașulū.

Nos D. G. Anna de Nadasd Spectabilis, et Magnifici Domini quondam *Stephani Maitath* Voivodae Transilvaniens'is et Siculorum Comit'is etc., Relicta. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus (expedit) universis, quod cum nos feria Tertia proxima ante festum sacrae Pentecostes, una cum *Juratis* huius pertinentiae nostrae *Boieronibus* sedis nostrae Judiciariae assessoribus, pro faciendo Juditio Causantibus consedisemus, tunc Honorabilis *Sztan Popa, Algye* et *Raduly*, filii quondam agilis *Sztanislav Boeronis* de Possessione nostra Retse et filii quondam *Komse; Sztaniszlav, Barszan* et *Koman* nepotes videlicet *Sztaniszlav* praedicti de Rétse, item *Man* et *Markul* filii agilis quondam *Barszan Boeronis* de Herzsény, Item *Koman, Vasile* et *Barszan* filii agilis quondam *Alde Boeronis* de Rusor, item *Gallie, Stoicka, Fratzilla, Mihaille* et *Koman* filii agilis quondam *Iuvan Boeronis* de eadem Rusor, item *Ștoian* et *Barszan* filii agilis quondam *Komanits* olim et avo agilis quondam *Koman Sudeczul* de predicta Rusor, propriam nostram veniendo in praesentiam exposuerunt nobis in hunc modum quomodo medieta-tem *Boeronalis Possessionis* nostrae Retse et in ejusdem Teritoriis

quodam predium Lutza vocatum cum alpium Szkerisore et Plasse vocatorum medietatibus, item mediam similiter partem alterae Possessionis nostrae Rusor et Possessionem nostram Tertiam Butsom vocatam totaliter, Cziganos filios videlicet quondam Frate Czigani, item Bagyare, Thoma, Kalota, Kokosa, Dinule, Priorile et Ruszan, filiosque et totam familiam justo jure et avitico, pacifice possedisent, possiderentque in presenti, super quibus et Literas a *predecessoribus Dominis huius Castri* nostri et ejus pertinentiarum collatas sufficientes habuisse, quas superiorum temporum transactione quorum nunc tricesimus primus recensetur annus cum videlicet hoc oppidum nostrum Fogaras ex aliquo eventu fuerat combustum, tunc propter vehementiam ignis ardentis universas Literas literaliaque instrumenta super praedictis portionibus et *integritatibus Boeronatus*, alpiibus, Cziganisque Conscriptas, emanatasque amisissent et deperdisent. Supplicaverunt igitur nobis *prenominati universi Bojarones*, ut antedictas portionem et integritatem Boeronum, tum alpes, Cziganosque novis literis nostris Priviligialibus transcribi faceremus ac iisdem Posteritatibusque eorundem universis novae nostrae donationis titulo, dare, donare et conferre dignaremur. — Quorum supplicationibus tamquam justis et legitimis exauditis, admissisque et quidem consideratis fidelibus eorundem servitiis quae eidem et Parentes eorundem Praedecessoribus nostris ac fidelitate
. . . . medietatem in Retse et praedium Lutza vocatum, medietatem similiter in Rusor et Butsum totaliter alpesque et Cziganos filio filiis universos praenominatos cum omnibus suis
portion . . . quibuslibet Terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, Campis, foenetis, foenilibus, silvis, nemoribus, virgultis, spinetis, Rubetis, arundinetis, montibus, alpiibus specialiter vero Szkerisore et Plasse medietatibus in Retse dicta pertinentibus, vallibus, Aquis, Fluviis, rivis, rivulis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendiis et eorundem locis, generaliter quarumlibet utilitatum et fructuum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocatis ad easdem partes *integritatem* (que) *Boeronatus* de Jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, memoratis Sztan Popa, Alge et Raduly item Stanis'av, Barszán et Koman,

item Man et Markul, item Koman et Vaszile et Barszán, item Gallie, Stoike, Fracille, Mihaille et Komau, item Stojan et Barszán, ipsorumque Heredibus et posteritatibus universis praemissis nostro novae Donationis Titulo Dedimus, donavimus et contulimus, imo damus donamus et conferimus Jure Perpetuo et Testimonio Literarumque Privilegialium, Sigillique appensi munim
 harum nostrarum vigore mediante; proclam. . . .
 tribus terminis Sedium nostrarum Judicarium *ab consuetudine* observatis contradictore nullo apparente. Datum ex praedicta nostra Fogarasferia tertia proxima post festum Beatorum Viti et Modesti martyrum Anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto, praesentibus ibidem Daczo Provisore nostro *duodecim istis Juratis Boeronibus* nostris videlicet *Komán Salamon* et *Manul* de also Venicze, *Luppul* de Persány, *Algya* de Obaba, *Algya* de Rusor, *Cristian* de Bagolyfalva, *Bukur* de Netotul, *Many* de felső Vist; *Algya Vaszille* de alsó Arpas, *Sandor* de alsó-vist, *Stoika* de Besimbak, et *Algye* de Voyla.

(L. S.) Lecta Correcta.

(Originalul a fost înfăcișat înaintea tribunalului din Brașov de boerii din Bucium în procesul ce l-au avut cu comuna Bucium pentru dreptul de cârmărită la Nr. 4895-1879. Noi am reproducut textul după copia din actele de proces ale părții incusate, care se află în Arhiva adv. Ar. Densușianu.)

III.

1593.

Baltasarū Bathori *herede perpetuū și Domnū adevăratū alū Țerei Făgărașului*, confirmă posesiunea boerescă a lui Dobrinū din Buciumū, ce au avut-o părinții și strămoșii seî în comuna Margine (*). (Fragmentū).

Nos Balthasar Bathori de Somlio Comes et heres perpetuus *versusque dominus terrae Fogaras* illustrissimi Principis Transylvaniae Consiliarius etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos cum ad nonnullorum

(*) Astăzi se numesc *Mărgineni*.

familiarium nostrorum propterea factam intercessionem tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis agilis *Dobrin de Butsum Boiaronis et peditis nostri* nobis pro locorum et temporum diuersitate *totalem et integram portionem Boieronalem* in Possessione nostra Marchina terre nostrae Fogaras exixtentem habitam in cuius quieto et pacifico dominio genitores progenitores hucusque pestiterunt . . . etiam in praesenti, litteris solum modo et literalibus instrumentis super eius collatione confectis et emanatis, (destituti) esse perhibentur . . . Datum in Fogaras Anno Domini millesimo Quingentesimo nonagesimo tertio. — Balthasar Bathori mp.

(A se vedé nota dela documentulü precedentü).

IV.

1629, Martie 20.

Gavrilă Șerbană, asesorü-juratü la tribunalulü din Făgărașü, certifică d'impreună cu mai mulți boieri și iobagi, că văduva boierului Comșa Bogdanü din Arpașulü-de-josü a zălogitü lui popa Radu Grama unü pământü de arătură pentru 35 fl. ung., cu condițiune, că dacă dânsa saü moscenitorii sei vorü plăti suma împrumutată, atunci pământulü să se întöră iarăși la familia Bogdănescilorü, fiindü că se ține de boieria lorü părintescă ereditară, și pînă unde ajunge memoria ómenilorü pământulü a fostü totü-d'a-una în liniă boierescă.

Nos Infrá scripti Damus Promemorio (sic) quod in hoc Anó Praeszentí 1629 die 20 Marty Midön Volnánk nemus *Fogaras Földin*, Also Arpáson Lako *Popá Rad, Grama Házánál*, Compáriálánák Mi elönkben áb uná Parte, Also Arpassai, Lako, *Sztrenuus* Idvezült *Comssa Bogdan ö* Kegjelme Felssége, *Bogdenasze*, nevö Asszány Arvasság és szegénység mián, és nagj szükség, mián, kényszeritetet, anyira, hogy egy 6, köblös szántóföldet In Pignoráltátotta ugjan Also Arpassai Lako Tiszteletes, *Popá Rad, Gramának Pro Flor. Hungaricalibus 35, Mellyi szántó Föld, Vagjan, az Alsso,*

Fordulo Hátárban, az ország uton Felől Capaxi (sic) Cubuli 6, vicinussai egy Felől Miklos Bogdan Más Felől Délrol sok szanto földek Fejellel oldalában ütköznek nap keletről *Bogdenesti Boerak Familia* szánto Földyei, oldolában ütköznek, az Fejekkel, nyugátról pedig Bogdan Tzixe. szánto Földye, ezen szánto föld, Az mi Praesentiánkban sub hac condicione Inpignoráltatot fellyéb meg nevezet szégeny, Arvá Bogdenásze hogji mint maga mind pedig maradékjai successorai akinek tehetsége ad az Isten Ki válthassan, az Entor Pedig ugji mint *Popá Rád Grámá* ő kigjelme, mint pedig Maradekjai és successorai, az felyeb meg irt summá penszt tartazék, Leválvi és az Pre nominált. Szánto Földet, *Bogdanesti Familiának* Remitálni mint hogji ő örökös, *Boersságnak concernalto-tik, Mivel á memoria Hominum Boersság Liniában, volt és vagjan,* Melly Dolog Relatum obligation és Contractualis az mi Praesentiankban eszszerint menvén Végben irtuk meg miis fide nostrá, mediante pro futuro testimonio szokot, subscriptionkkal és usualis Petsetünkkel Corroborálván Ano die Mensiquae (sic), ut suprá notatis.

Also Arpassai Lako
István Diak nemes
szemellj m.p. (L.S).

és Voilai Sarban Gábor
Fogárasai nemes szeknek Hütös
Assesör mp. (L.S).

Ezek voltanak bizanyssagak

1 Popa Opré Boér
2 Thomá Boerul
3 Algja Dobrin
Boerok.

es 4 Bogdán Tzixe
5 Miron Sztantsul curialis biro
6 Ion virsog
7 Ion Vajtsile
8 Lupul Gradi ezek meltoságos
Imperialis Groffak Teleki Familia-
joknak Jobbagjai.

Pe dosū de altă mână scrisū maī tārđiū :

ЛОКС ДИИ СРЇ ДЕ ДРМАС ЦЗРЇН ПЕСТЕ РЗН8 ДЕ 6, ГЗЛТЕ ЧЕЛЇ ЦЗН Е8
АДАМ ГРАМА АК8М СЗЛОГ.

(Originalulū in archiva adv. Ar. Densusianu, pe chârțiā grósă gálbue, inaltīme

36 c. 4 mm, lațime 22 c. 5mm; cu semnul d. fabrică : două săbii încrucișate cu ascuțitul în jos, de asupra o corună și de desuptă HERMANSTADT.

Sigilele sunt reprezentate numai cu ceară spaniolă neimprimată. Totu în arhiva d-lui A. Dănsușianu se mai află un document original delă Gavrilă Șerbanu din a. 1634, în care sigilul lipsește cu totul.)

V.

1630, Maiu 17.

Catarina de Brandeburgă, Princesa domnitore a Transilvaniei, confirmă pe Andreiu de Poșorta și pe tatălă seă Aldea Negrea în numărul boierilor adevărați și necontestabili ai Țereii Făgărașului, le acordă aceleași imunități, libertăți și prerogative ce le au după dreptu și vechia consuetudine și ceilalți boieri din Țera Făgărașului, și le întărește moșiele boieresci (haereditates boeronaes) din comunele Poșorta și Bréza, ce le-au stăpănită dênșii, părintii și moșii loră.

Nos Catharina Dei Gratia Nata Marchionissa Brandeburgica ; Sacri Romani Impery et Transilvaniae Princeps : partium Regni Hungariae Domina ; Sicul(orum) Comes ; ac Borussiae, Iuliae, Cliviae Montium Duccisa etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit Universis ; Quod cum ex fidedignis quorundam Officialium nostrorum informationibus liquidò ac certò intelligamus agilem ac strenuum *Andream Posoritai*, pro tempore fidelis nostri Generosi *Matthiae Szarászi* de Fogo(ra)sino ; Universorum utpote bonorum nostrorum Transsylvaniensium Praefecti, nobis syncerè grati Seruitorem ; necnoc honestum virum *Alde Niagrèie* nominatum ; genitorem seu patrem Eiusdem de dicta Posorit(a) *ab antiquo è numero verorum et indubitatorum istius districtus Terraeque nostrae Fogoras, nobilium Poyeronum* existiti(sse). Certas item domos, *haereditatesque Foeronaes* exemptas, in antelata Posorita et Braz(a) sic dictis possessionibus omnino in districtu praedicto Fogarasensi, Comitatuque Albeli Transilvaniae existentes, bono jure paci(ce)que possedissee ac tenuisse, atque de praesenti tenere et possidere ; Nos etiam cum ad nonnullorum fidelium Consiliariorum nostrorum singularem intercessionem, praefatique Mat-

thiae Szarázi; domini sui demissam (su)plicationem Serenitati nostrae propterea porrectam : Tum verò benignum habentes respectum, agiliū alacriumque et quidem fidelium seruitiorum antefati Andre'ae Posoritai, quae ipse statim ab ineun(t)e aetate sua, in quibuslibet occasionibus rebusque ac negocys publicum istius Arcis nostrae Fogaras commodum spectantibus, laboriosae suae industriae commissis; tam Serenissimo quondam Principi, immedi(ato) Praedecessori alias Domino etiam et marito nostro desideratissimo gloriose recorda(turo)s; quān nobis quoque; secundum possibilitatis suae exigentiam, summa cum animi sui promptitudine fideliter exhib(ui)t et impendit; in futurumque impensuram haud diffidentes. Eundem igitur *Andream Posoritai* ac per eum dictum *Alde Niagreie'* patrem suum; *denuò Et ex nouo*, de speciali n(ost)ra gratia ac potestatis nostrae principalis plenitudine, *in Coetum et numerum verorum et indubitatorum istius Terrae nostrae Fogaras Boeronum nobilium annumerandos aggregandos cooptandos et ascribe* ximus (1) prout annumeramus et ascribimus. Decernentes expressè, ut à modò deinceps, praefati *Andre'as Posoritai* et *Alde Niagreie'*, haeredesque et posteritates eorum u(rius)que sexus universae i(am) videlicet nati ac in futurum Dei beneficio nascituri; *pro veris ac indubitatis Boeronibus habeantur et reputentur*; omnibusque et singulis ys immunitatibus indultis libertatibus et praerogatiuis *q(ui)bus coeteri veri nati ac indubitati, saepedictae istius Terrae nostrae Fogaras: Boerones*; quomocunque de jure et ab antiqua Consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuò uti frui gaude(ere) possint et valeant. Et nihilominus pro uberiori principalis munificentiae nostrae erga Eosdem declaratione Totales et integras Easdem ipsorum domos *haereditatesque B(oeroni)ales*; quocunque nominis vocabulo vocitatas; quas ut praemissum est, in antelatis Posorita et Braza possessionibus; ac intra veras metas et limites Earundem praeallegatisque in districtu (Foga)rasiensi et Comitatu Albensi tenuissent et possedissent; Et in quarum *haereditatum* quieto ac pacifico dominio. a tempore consecutionis earundem; Ydem Majoresque et progenitores ipsorum (ab) antiquo perstitisse et se se modò etiam persistere; Literis so-

(1) I. e. adscribendos duximus.

lummòdò et lite(r)alibus instrumentis superinde sufficientibus ne-
 cessarysque destit(uti perhiberent, totum item Ius nostrum Regium)
 si quod in praescriptis domibus et Haereditatibus
 bus in dictis poss(essionibus et pertinentiis
 Earundem, ac in d(i)strictu (Fogaras Comitatuque) Albensi existen-
 tibus habitis, etiam aliter qualitercunque existeret et haberetur,
 aut Eaedem nostram ex quibuscunque Causis (quibusque modis) et
 rationibus Concernerent collatio(nem). Simul cum cunctis Suis uti-
 litatibus et pertinentys quibuslibet; Terris scilicet arabilibus cultis
 et incultis, agris pratis pascuis campis foenetis sylvis nemoribus
 montibus alpibus v(a)llibus; Aquis item fluvys piscinis piscaturis,
 aquarumque decursibus, Molendinis et eorundem Locis, Et generaliter
 quarumlibet utilitatum Et pertinentiarum Suarum integritat(ibus)
 quomodocunque vocitatis, sub suis veris metis et antiquis limitibus
 existentibus ac ad Easdem et idem de iure et ab antiquo spectanti-
 bus et pertine e debentibus, praemissis, sic ut praefertur (sta)ntibus
 et se habentibus, praememoratis *Andreae Posoritay* ac par eum
Alde Nyagreie' patri seu genitori suo ipsorumque haeredibus ac po-
 steritatibus utriusque Sexus universis, Nouae Donationis nostrae ti-
 tulo gratiòsè dedimus donauimus et contulimus, iure perpetuo et
 irrevocabiliter, tenendas, possidendas pariter et habendas, Salvo iure
 alieno, .. out (1) damus donamus et conferimus; Harum nostrarum
 vigore et testimo(n)io Literarum mediante. Quas nos in formam pri-
 vilegy nostri redigi faciemus, dum nobis in specie (fu)erint reporta-
 tae. Datum in Arce Nostra Fogaras die decima septima mensis May
 Anno Domini Millesimo sexcentesimo trigesimo.

C'atharina
 Mpp. (2)

In dosù :

Iuxta ritum et *veterem huius terrae Fogarasiensis Consuetudi-
 nem* praesentes literae Serenissimae Dominae Dominae Catharinae
 Dei gratia natae Marchionissae Brandeburgicae, Serenissimi quondam
 Principis Gabrielis alias sacri Romani Impery et Transylvaniae

(1) I e. prout. — (2) Marchionissa Princeps.

Principis Relictae Viduae, ac Borussiae Iuliae Cliuia Montium Ducissae etc. Exemptionales pro parte agilis ac Strenuy *Andreae Posoritay* ac parentis ipsius *Aldgie Niagreye* de Eadem Posorita publicatae proclamatae ac in uigore suo nemine Contradicente Relictae. Anno Domini 1632 die 15 marcy.

Andreas Liratus
Notarius Sedis Judiciariae
m.p.

Din josū :

Praesentes literae per regios Commissarios Illustrissimae Dominae Principissae Praefectum n(empe) et Exactorem fiscales ac Req(uisitores) Al(benses) ad revidenda Boeronum jura exmissos revisae ac in vigore relictae. In Fogaras die 7 Marty Ao 1671.

(Originalul în archiva d. Ar. Densușianu, pe chârțiă grôsă gălbue, înălțimea 27 c. lățimea 42 c. 8mm. Sigilul cu un diametru de 5 c. 6 mm., este imprimat pe chârțiă în cêră roșiă și representă la mijlocu armele principelui Gavrilă Bethlen, bărbatul decedat alu Catarinei, și adecă: un balaur ce-și mușcă cõda în forma unei verige, în interiorul verigei doue gâsce selbatece față în față traversate cu o săgétă prin gât. De asupra verigei doă câmpuri, în stânga acvila transilvană și sõrele, în dreapta cele șapte cetățî și semi-luna; de subt urméză apoi în 4 rânduri armele familiare ale Princesei. De asupra tuturor însemnelor e aședată o corõnă închisă. Din inscripțiunea sigilului se pot distinge numai literele: CATH. DG. NAT. MARCH. BRAN. TRANS. PR. . . . IV. CL. MO. . . R. CAR. DV. . . O. P. . . . DSIC. C.

B e d e u s în scrierea sa : Die Wappen und Siegel der Fürsten von Siebenbürgen, comunică legenda de pe sigilul Catarinei astu-felü : Cath. D. G. Nata March. Bran. S. R. I. et. Trans. Pr. Bor. Iv. Cle. Mon. RS. C. W. Cr. Car. Dv. Bvr. Nor. Pr. H. D Sic. Comes.

În locurile unde originalul este rosu, am suplenit textul închis cu parentesi după transumptul Tablei-regale din 8 Maiu 1822, care se află totu în archiva adv. Ar. Densușianu.)

(Va urma)

STUDIE DE SCIINȚA LIMBEI

UN NOŪ PUNCT DE VEDERE ASUPRA RAMIFICAȚIUNILOR GRAMATICEI COMPARATIVE

de

B. P. Hasdeu.

§ 1.

LINGUISTICA PURA SI LINGUISTICA APLICATA.

«Precum în munți — dice Gerland — multe locuri și multe lucruri ni se par foarte apropiate, pe cari totuși le despart de noi multe văi adinci, tot așa adesea în cercetări științifice ca-
lele se lungesc mereu și ne duce peste spațiu, pe cari ochiul, plutind pe d'asupra, le scăpa din vedere.» ¹⁾

Așa cum se studiază generalmente Știința limbii, ea ne apare ca un mareș edificiu, pe care 'l examinăm de departe, făcându-ne din afară o idee totală despre pozițiunea lui, despre întindere, înălțime, direcțiune, stilul arhitectonic, ba pînă și despre câte ceva din interior, intru cât se pôte zări pe ici pe colea printre ob-
blónele ferestrelor. Apropiându-ne însă de grandioasa clădire, noi constatăm din capul locului, că ea nu formeză un singur corp, pre-
cum o credeam dela distanță, ci se compune din două dependințe :
Linguistica pură și Linguistica aplicată.

Ambii termeni nu sint tocmai noi. I-a întrebuițat deja, proba-
bilmente I-a chiar introdus cel întâiu în Știința limbii, Bern-

(1) Gerland, *Versuch einer Methodik der Linguistik*, Magdeburg, 1864, p. 2.

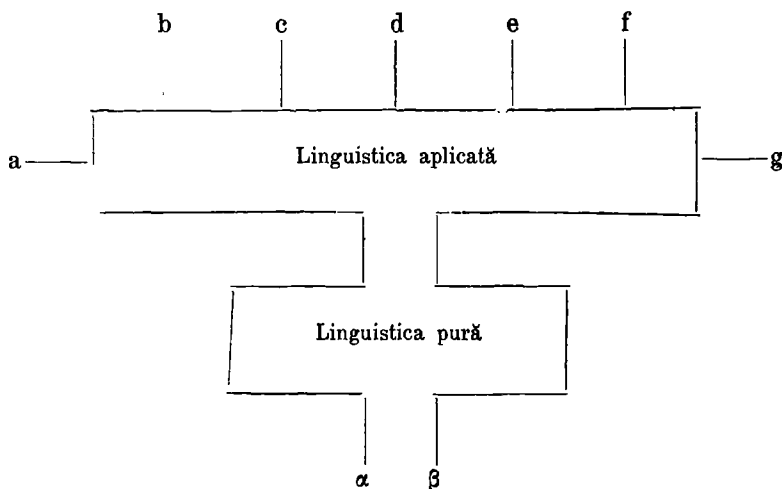
hardi pe la începutul secolului nostru. Pentru el însă «Linguistica aplicată» (angewandte Sprachwissenschaft) nu era alta decât un fel de retorică (Sprache in ihrer Anwendung auf Poesie und Wissenschaft), ²⁾ adecă ce-va foarte depărtat, în genere, de preocupățiunile linguistului în sensul strict al cuvintului.

«Linguistica pură» studiază limba precum «Botanica pură» studiază vegetațiunea, fie-care mărginindu-și obiectul în câte o sferă bine determinată din manifestațiunile naturei. Botanistului în speciă puțin îi împărtă, dacă o plantă e bună pentru cultură; linguistului în speciă, de asemenea, nu-l pasă, dacă un cuvint pôte avé saū nu vre-o însemnătate istorică, juridică, economică și așa mai încolo. Fenomenele și legile limbei pe de o parte, fenomenele și legile vegetațiunii pe de alta, iată unica grijă a «Linguisticii pure» și a «Botanicii pure».

Precum însă *Botanica medicală*, care studiază erburile din punctul de vedere terapeutic saū farmacologic, și *Botanica agricolă*, care se consacră plantelor celor utile agronomului, sînt Botanica aplicată față cu Botanica pură, tot așa Linguistica aplicată se chiamă ori-ce întrebuintare a datelor Linguisticii pure în afară din cercul propriū al «limbei». Și Linguistica, după cum vom vedé altă dată, pôte fi medicală saū agricolă, dacă se apucă cine-va a trage din analiza cuvintelor conclusiuni relative la istoria medicinei saū a agriculturii. Cât de interesante sînt, de exemplu, studiile medico-lingvistice ale lui Pictet! Cât de instructivă pôte fi, ca să dăm un alt exemplu, urmărirea termenilor plugăresci și păstoresci în limba română, cei de'nțăiū în mare parte post-romani, cei-l'alți aprōpe toți romani și chiar ante-romani! Ori-cum însă, asemeni cercetării, fie cât de prețioase, nu aparțin Linguisticii în sine, ci numai Linguisticii în aplicațiune.

(2) Bernhardi, *Sprachlehre*, Berlin, 1801—3, t. 2, p. 450. — Idem, *Anfangsgründe*, 1805, p. 272 sqq. — Cfr. Reinbeck, *Handbuch der Sprachwissenschaft*, Essen, 1813—4, in-8, partea I: *Die reine allgemeine Sprachlehre*; part. II: *Die angewandte allgemeine Sprachlehre*.

Raportul între «Linguistica pură» și «Linguistica aplicată» se resumă în următoarea figură :

Numai prin *Linguistica pură*, începând dela puncturile α - β , poate cine-va să treacă la *Linguistica aplicată*, punându-se aci, prin puncturile *a*, *b*, *c* etc., în comunicațiune cu diverse științe învecinate, ale căror probleme așteaptă o soluțiune dela Știința limbii; probleme atât de numeroase și atât de variate, încât corpul *Linguisticii aplicate* e mult mai voluminos decât al *Linguisticii pure*.

Generalitatea linguiștilor scapă cu desăvârșire din vedere distincțiunea cea fundamentală între «Linguistica pură» și «Linguistica aplicată». Această uitare produce adesea o regretabilă confuziune, precum este atunci, bună oră, când Max Müller lasă a se înțelege că așa numita *mitologie comparativă* ar fi o parte din *Linguistică* de o potrivă cu *fonologia* sau cu *morfologia*.³⁾ Este ca și când ar băga cine-va *farmacologia* în *Botanică* alături cu *dendrologia*.

Dar și mai periculos, mai neiertat sub raportul științific, este de a înlătura prin tăcere ori-ce împărțire a *Linguisticii*, declarând

(3) M. Müller, *Lectures*, 1-st series, p. 266. — Cfr. Plotnikow, *Замѣтки о сравнительной митологiи* М. Мюллера, Voronež, 1880, p. 37—8.

cu tot din-adinsul, ca Whitney de exemplu, că nu e nevoie «de a «se indica diferitele părți ale Științei limbii și a se preciza hotarele și relațiunile lor reciproce.» ⁴⁾ O asemenea Linguistică indivisă séménă cu o Expozițiune Universală fără grupuri, fără clase, fără inscripțiuni explicative măcar la intrarea diferitelor salóne. Pasă de nu rătăcesce, și ține-te bine ca să-ți rămână ce-va în minte !

«Mai întâi de toate — observă foarte bine Baudouin de Courtenay — trebui să deosebim Linguistica pură, al cărui obiect este însăși limba, ca summa unor fenomene omogene din «complexul manifestațiunilor vieții umane, de către Linguistica aplicată, având de obiect adaptarea rezultatelor Linguisticii pure la cestiuni din sfera altor științe.» ⁵⁾

§ 2.

GLOTICA, GLOSOLOGIA ȘI GLOSOGRAFIA.

Linguistica pură sau propriu zisă, care studiază «limba» pentru «limbă», fără nici o altă preocupățiune străină, se împarte generalmente în două mari ramure :

1°. Studiul fenomenelor concrete ale limbii, numit de către Schleicher *Glotică*, ⁶⁾ de către Pott *Linguistică istorico-naturalistă*, ⁷⁾ de către Baudouin de Courtenay *Linguistică pozitivă* ⁸⁾ etc.

2°. *Linguistica filosofică*, studiul transcendențial al limbii, un fel de metafizică a grațului, sau—după cum o numia Haase — o *metagramatică*. ⁹⁾

4) Whitney, *Language*, London, 1875, p. 8 — Ed. Whitney-Jolly, p. 11: «Ich werde mich daher—auf eine Angabe der Haupttheile, in die die Sprachwissenschaft zerlegt werden kann, nebst sachgemässer Erörterung und gegenseitiger Abgrenzung derselben, von vorne herein nicht einlassen.»

5) Baudouin de Courtenay, *Нѣкоторыя общія замѣчанія*, p. 19.

6) Schleicher, *Die deutsche Sprache*, Stuttgart, 1860, p. 122

7) Pott, *Wurzel-Wörterbuch*, t. 2, part. 2, p. XIV.

8) B. de Courtenay, op. cit. p. 20.

9) Haase, *Vorlesungen über lateinische Sprachwissenschaft*, t. 1, Leipzig, 1874, p. 1.

În prima din aceste două ramuri se cuprind apoi după Schleicher :

a) *Gramatica comparativă*;

b) *Clasificarea limbilor*, pe care el o numește *Linguistica descriptivă*.

Principalul defect al acestei sub-diviziuni este de a nu da gramaticii comparative și clasificării limbilor aceeași poziție independentă, pe care o vedem acordată Linguisticii filosofice. În realitate există trei ramuri, iar nu două. O serioasă «clasificare a limbilor» nu se poate acăța nici la «gramatica comparativă», nici la «Linguistica filosofică», de oră ce ea se întemeiază pe ambele de o potrivă, inchipuind astfel o a treia ramură ôre-cum eclectică a «Linguisticii pure».

Împărțirea cea mai curiosă ni se pare a fi aceea propusă de Steintal.

În Universitățile germane fiindând obișnuit câte o catedră pentru principiile Științei limbii, sub numele de *Linguistică generală* (allgemeine Sprachwissenschaft), pe lângă care figurază mai multe catedre pentru câte o limbă separată sau pentru vre-un grup dialectal, numite prin antiteză *Linguistică specială* (besondere Sprachwissenschaft), Steintal a crezut de cuviință a îmbrățișa această diviziune curat pedagogică, comodă într'o programă școlastică, dar lipsită de ori-ce temelie științific.

Așa și-a «Linguistică specială» este o simplă localizare a așa și-a «Linguistică generale». Ea nu formează și nu poate forma o ramură separată, după cum nu este o ramură separată din Botanică flora României sau cea a Braziliei. Precum fie-care floră specială reprezintă pînă la un punct întreaga floră generală, în același mod fie-care Linguistică specială reprezintă pînă la un punct întreaga Linguistică generală. (1) floră specială, care n'ar pute să între în cadrul florilor generale, ar fi ce-va extra-botanic.¹⁰⁾

(10) Cfr. Lepsius, *Über chinesische und tibetische Lautverhältnisse*, Berlin, 1861, p. 493: «Die Sprache ist aber etwas allgemein Menschliches, und es giebt keine bedeutendere Erscheinung in irgend einer Sprache, die nicht auch in allen übrigen — einzelne Belege oder doch Analogieen fände.»

E nu mai puțin ciudat la Steinthal desprețul pentru *gramatica comparativă*, pe care el o ascunde pituliș în *clasificațiunea limbilor*, pusă ea-însăși pe o liniă secundară față cu *Linguistica filosofică*.¹¹⁾ Mai pe scurt, aci nu speculațiunea se întemeiază dela sine pe resultanta faptelor, ci din contra faptele se adapteză vrând-nevrând la rezultatul speculațiunii; și nu faptele colective se grupază din fapte individuale, ci faptele individuale se extrag din fapte colective. A pune *Linguistica filosofică* în cap, iar *gramatica comparativă* în coddă, este a șterge cu buretele tot ce s'a făcut dela Grimm și dela Bopp încóce, fără a da în schimb alta decât o reveriă în felul Kratylului lui Platone.¹²⁾

Dacă póte fi ce-va și mai speculativ decât acésta, apoi numai dórá punctul de vedere al lui Heyse, profesorul lui Steinthal, după care *Linguistica* întrégă se împarte în «*filosofia limbei*» (*Philosophie der Sprache*) și în «*gramatica filosofică*» (*philosophische Grammatik*);¹³⁾ adecă ca și când ar dice cine-va *filosofia lingvistică* și *Lingvistică filosofică*, căutând a stabili o deosebire între $A+B$ și $B+A$.

Linguistica pură se împarte după noi în :

1°. *Glolică*, altfel *Lingvistică pozitivă* sau *gramatică comparativă* ;

2°. *Glosologiă*, altfel *Lingvistică transcendentă* sau *filosofia limbei* ;

3°. *Glosografiă*, altfel *Lingvistică descriptivă* sau *clasificațiunea limbilor*.

Glolica sau *Lingvistica pozitivă* vine cea de'ntăiū, iar nu cea de pe urmă, ca în Heyse și'n Steinthal; căci misiunea *glosologiei* sau *Lingvisticei* transcendentale nu este a servi drept temelă

(11) Steinthal, *Abriss der Sprachwissenschaft*, Berlin, 1871, p. 31 : «Zu dem ersten Abschnitte der allgemeinen Sprachlehre, zur Sprach-Philosophie, tritt als zweiter die Classification der Sprachen hinzu, in welcher die vergleichende Grammatik ihre systematische Stellung findet».

(12) O altă critică a împărțirii *Lingvisticei* după Steinthal, v. în Heerdegen, *Über Umfang und Gliederung der Sprachwissenschaft*, Erlangen, 1875, part. 1, passim.

(13) Heyse, *System*, p. 21.

pentru Glotică, ci numai de a indica sau a umple lacunele între faptele cele concrete, cari astfel umplute sau indicate ni se presintă apoi într'o perspectivă totală, cu planuri luminose și cu planuri umbrite, în *glosografia* sau *Linguistica descriptivă*.

De o cam dată ne preocupă în speciă numai așa ȕisa gramatică comparativă, adecă cea ce noi preferim a numi Glotică.

§ 3.

LITERATURA GLOTICEI.

Bopp F., *Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Litthauischen, Gothischen und Deutschen*. Berlin, 1833—53, 6 părți in-4. — A 2-a ed., cu intercalarea limbilor paleo-slavică și arménă, 1856—61, in-8. — A 3-a ed. 1868—70. — Traducerea englesă de Eastwick, 3 tom., London, a 2-a ed. 1854, in-8. — Despre traducerea francesă de Bréal, v. Hasdeu, *Principie de Linguistică*, p. 25 No. 14.

Schleicher A., *Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Kurzer Abriss einer Laut- und Formenlehre der indogermanischen Ursprache, des Altindischen, Alteranischen, Altgriechischen, Altitalischen, Altkeltischen, Altslawischen, Litauischen und Altdeutschen*. Weimar, 1861—2, in-8. — A 2-a ed. 1866. — A 3-a, 1871. — A 4-a, 1876. — Traducerea englesă redusă la cele trei limbi clasice, de Herbert Bendall, London, 1874—6, 2 părți in-8. — Traducerea italiană, de asemenea redusă, de D. Pezzi, Torino 1869, in-8.

Westphal R., *Vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen*. 1-r Th.: *Das indogermanische Verbum*. Jena, 1873, in-8.

Nu scim, dacă s'a publicat mai departe.

Ferrar W. H., *A comparative grammar of Sanskrit, Greek and Latin*. London, 1869, in-8.

A apărut numai tomul I, cuprindând fonologia întregă și morfologia pînă la verb.

Eichhoff F. G., *Grammaire générale indo-européenne, ou comparaison des langues grecque, latine, française, gothique, allemande, anglaise et russe entre elles et avec le sanscrit*. Paris, 1867, in-8. — Cfr. Hasdeu, *Principie*, p. 26 No. 26.

Rapp M., *Grundriss der Grammatik des indisch-europäischen Sprachstammes*. Stuttgart, 1852 9, 3 tom. in-8.

Cfr. Benfey, *Gesch. d. Sprachwiss.* p. 595.

Scherzl V., *Сравнительная грамматика славянскихъ и другихъ родственныхъ языковъ*. Chalkow, 1871—3, 2 tom. in-8.

Cfr. recensiunea de Novakovič în *Revue de linguist.*, t. 5, p. 295 sq., de Johannes Schmidt în Kuhn, *Beitr.*, t. 7, p. 468 sq., de Jagič în *Archiv f. slaw. Phil.*, t. 1, p. 503.

Garcia Ayuso F., *Ensayo crítico de gramática comparada de los idiomas indo-europeos, sanskrit, zend, latin, griego, antiguo eslavo, litauico, godo antiguo aleman y armenio*. Madrid 1880, in-8.

Canóscem pînă acum numai prima fascică, cuprindând fonologia și declinațiunea.

Clark Th., *Student's handbook of comparative grammar applied to the Sanskrit, Zend, Gr ek, Latin, Gothic, Anglo-saxon and English languages*. London, 1862, in-8.

Diez F., *Grammatik der romanischen Sprachen*. Bonn, 1836—44. — A 2-ed. 1856—60. A 3-a ed 1870—2. — Traducerea franceză de Brachet și G. Paris, Paris, 1873—6, in 8.

Miklosich F., *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. Wien, 1852—76. 4 tom. in-8, din cari al 2-lea și al 3-lea în două edițiuni.

Zeuss J. C., *Grammatica celtica e monumentis vetustis tam hibernicae linguae quam britannicarum dialectorum cambricae-cornicae armoricae comparatis galicae p rtscae reliquiis*. A 2-a ed. de Ebel, Berlin, 1868—71, in-8.

Meyer L., *Vergleichende Grammatik der griechischen und lateinischen Sprache*. Berlin, 1861 6 3 tom. in-8.

Grimm J., *Deutsche Grammatik*. Göttingen, 1819—37, 4 tom. in-4. — Tomul I în a 2-a ed. 1822 în a 3-a ed. 1840 — A 4-a ed. Berlin, 1869.

Scherer W., *Zur Geschichte der deutschen Sprache*. Berlin, 1868, in-8, — A 2-a ed. 1878.

Koch C. F., *Historische Grammatik der englischen Sprache*. Weimar, 1863—8. 3 tom. in-8

Pezzi D., *Grammatica storico-comparativa della lingua latina*. Torino, 1872, in-8.

Malinowski F. K., *Krytyczno-porównawcza gramatyka języka polskiego*. Poznań, 1869, in-8.

§ 4.

FISIO-GLOTICA ȘI PSICO-GLOTICA.

Schleicher împarte Glotica în patru doctrine : ¹⁴⁾

1°. Fonologia sau doctrina sunurilor ;

2°. Morfologia sau doctrina formelor gramaticale ;

3°. O doctrină a semnificațiunilor sau — după el — «a funcțiunii cuvintelor», numită generalmente ideologia, mai bine însă semasiologia ;

4°. În fine, doctrina propozițiunii sau sintaxa.

Însuși Schleicher s'a ocupat tot-d'a-una, ca și Bopp, numai cu primele două, scusându-se că cele două din urmă nu pot fi prelucrate d'o cam dată într'un mod științific. ¹⁵⁾

Pentru Hovelacque, semasiologia și chiar sintaxa nici nu există măcar. El țice: «La linguistique peut être définie: l'étude des «éléments constitutifs du langage articulé et des formes diverses «qu'affectent ou peuvent affecter ces éléments. En d'autres termes, «si l'on veut, la linguistique est la double étude de «la phonétique et de la structure des langues.» ¹⁶⁾ Și cu o pagină mai jos, el se grăbește a lămuri că «structura limbilor» este morfologia.

Acastă ciudată împărțire e cu mult mai îngustă decât chiar cea veche a lui Rapp, care deosebia totalitatea Linguisticii în «Fisica gramaticală» (Physik der Grammatik) și în «teleologia gramatologică» (Teleologie der grammatischen Wissenschaft), înțelegând sub cea de'ntâiu Fonetica și prosodia, sub cea-l'altă morfologia și sintaxa. ¹⁷⁾

(14) *Die deutsche Sprache*, p. 122 sq. — Cfr. mai de'nainte Höfer, *Zur Lautlehre*, Berlin, 1839, p. 30—4.

(15) Schleicher, *Compend.*³, p. 2.

(16) Hovelacque, *La linguistique*², p. 4

(17) Rapp, *Versuch einer Physiologie der Sprache*, Stuttgart, 1836, t. 1, p. 9—11.

Să ne'ntórcem însă la Schleicher.

Divisiunea în patru ne dă pré-mult orî ne dă pré-puțin, una din doă.

Insuși Schleicher ne spune, că în producțiunea limbii sînt trei factori esențiali : *son, formă și sens*.¹⁸⁾ Ar trebui dară să fie nu mai multe decăt trei doctrine : fonologia, morfologia și semasiologia. Schleicher adaugă, că sintaxa este a patra parte a Gloticei «întru cât cercetarea noastră se întinde peste *cuvînt*, considerând pe «acesta ca un membru al *proposițiunii*.»¹⁹⁾ Dacă din studiul propozițiunii ese sintaxa, apoi cum de nu ese nimic din studiul prealabil al *cuvîntului*, element constitutiv al propozițiunii? Pentru a fi consecințe cu sine-și, Schleicher era dator a împărți Glotica în trei, orî a o împărți în cinci, nici o dată însă în patru. Admițînd sintaxa, adecă doctrina *proposițiunii*, el a uitat lexiologia, adecă doctrina *cuvîntului*, λέξις, privit ca ce-va întreg, după cum ca ce-va întreg se privesce în sintaxă propozițiunea.

Dar nici chiar împărțirea în cinci nu e completă.

Graiul este un mijloc de înțelegere mutuală. O înțelegere mutuală se operă însă nu numai prin sensul cel expres care constituă obiectul semasiologiei, ci mai mult încă printr'un sens ascuns, lăsat fără expresiune, sub-înțeles, care se manifestă mai cu deosebire în sintaxă. Din dată ce după morfologia sau după lexiologia noi punem doctrina separată a semnificațiunii, care rezultă d'a-dreptul din studiul formelor gramaticale și al cuvintelor, urmază dară ca după sintaxă să punem cu același drept o doctrină separată pentru ceia ce Bréal a numit atât de bine «idei latente»;²⁰⁾ o doctrină căria, în lipsă de alt termen, noi îi vom dice noematologia, dela νόημα «cugetare intențională». Numai această importantisimă doctrină a sub-înțelegerii ne explică, de exemplu, pentru ce chinezul *șên háo wáng*, literalmente «virtute — a iubi — rege», pôte să traducă cu perfecțiune pe latinul *virtutem amat rex*, deși 'i lipsesce orî-ce formă de acuzativ, de nominativ, de a treia persoană etc.

(18) *Die deutsche Sprache*, p. 9.

(19) *Ibid.* p. 10.

(20) Bréal. *Mélanges de Linguistique*, Paris, 1877, p. 295 - 322.

a completa prin sub-înțelegere lacunele de sens între puncturile *x-a, b-c, d-e, f-y*. Și fiind că ambele, noematologia și sintaxa, lucrează din afară, din sfera cea remasă fluidă, lucrarea ambelor se confundă, de unde rezultă că elementul mai vag al sub-înțelegerii se învederează mai cu seamă prin elementul mai plastic al propozițiunii.

Plecând, împreună cu Schleicher, dela triada: *son—formă—sens*, noi am vădit că ultimii doi termeni se deduplică fie-care în câte un aspect condensat și un aspect fluid, de unde patru doctrine în loc de două: *morfologia* și *sintaxa* pentru formă, *semasiologia* și *noematologia* pentru sens. Primul membru al triadei, *sonul*, se deduplică și el în realitate, anume în *son nearticulat* său fluid, adică confus, și în *son articulat* său condensat, adică clar, dintre cari cel de'ntâiu, condensându-se în parte ca *son articulat*, nu încetăză nici o dată cu desăvârșire de a figura în graiul uman. Nu scim însă, în ce mod și pînă la ce punct teoria *sonului nearticulat* ar pute constitui o doctrină separată în sfera Gloticeii; cel puțin d'o cam dată, pînă ce se va întemeia studiul evoluțiunii fonetice a graiului omenesc din țipetele animalelor.²¹⁾ Fonologia dară, temeliea cea materială a Linguisticii întregi, rămâne pentru noi una. Dar, pornind dela aceeași triadă, mai există încă o altă deduplicare.

Din cimentare între *son, formă* și *sens* se plămăsește *cuvîntul*, care ni se presintă de asemenea sub două aspecturi: sub cel fluid, ca «cuvînt comun», obiect al lexicologiei, și sub cel condensat, ca «nume propriu» obiect al onomatologiei. Raportul între *cuvîntul comun* și *numele propriu* nu este și nu pôte fi absolutamente de aceeași natură ca raportul între forma gramaticală și construcțiunea sintactică sau între sensul expres și ideia latentă, căci forma și sensul sînt factorii primari ai limbii, pe când

(21) Cfr. Hasdeu, *Principie*, § 23 p. 143.—Despre «limba animalelor», *Thiersprache*, vom indica dintre cei vechi pe Poggel, *Das Verhältniss zwischen Form und Bedeutung*, Münster, 1833, p 1—17, și pe Hennings, *Ueber die Ahndungen der Thiere*, Leipzig, 1783, § 5: «Über die Sprache der Thiere»; din contemporanii, pe F. Müller, *Sprache der Thiere in Ausland* 1879, și pe Jäger, *Sprache der Thiere in Zoologischer Garten* 1862, amîi citați de Techmer, *Phonetik*, Leipzig, 1880, t. 2, p. 100 sq.

cuvintul nu este decât o resultantă. E nu mai puțin adevărat însă, că *lexiologia* și *onomatologia*, provenite din deduplicarea cuvintului, închipuiesc două câmpuri de studiu deosebite cu același drept ca *morfologia* și *sintaxa*, deduplicate din formă, sau ca *semasiologia* și *noematologia*, deduplicate din sens.

Glatica dară se împarte nu în patru ca la Schleicher, ci în șapte doctrine, care se asociază între ele în două grupuri: un *quadrivium* fisiso-psihic, compus din fonologie, morfologie, lexiologie și onomatologie, unde elementul fisis se ar pute pretinde că predominesce asupra celui psihic; și un *trivium* psihico-fisic, anume semasiologia, sintaxa și noematologia, unde elementul psihic se emancipază și s'ar ridică din ce în ce mai pe sus de cel fisis.

Ultimul membru din fie-care grup este tot-o-dată un termen de tranzițiune către o altă ramură a Științei limbii. Prin onomatologie, unde studiul numilor proprii ne preocupă mai cu seamă în vederea unor probleme istorice, Fisiso-glatica trece în Linguistica aplicată; prin noematologie, unde se urmăresce sensul lipsit de formă, Psico-glatica se furișează în Linguistica filosofică.

Ca Glatică însă în genere, ca «Linguistica pozitivă», Fisiso-glatica și Psico-glatica își înfig de o potrivă rădăcinile lor adine în biologie, căci în Fisiso-glatică ne introduce analiza fiziologică a sunurilor, iar la Psico-glatică ne conduce analiza patologică a ceea ce se chiamă *afasiă*, adică a acelei stări morbide în care omul, perdând memoria cuvintelor fără a pierde facultatea de a cugeta, cugetă fără cuvinte, și totuși cugetă.

Avem dară drept resumat:

GLOTICA			
	FISIO-GLOTICA :	PSICO-GLOTICA :	
Fisiologia.	a. Laletica. 1. Fonologia. 2. Morfologia. 3. Lexiologia.	a. Afasiologia. 1. Semasiologia. 2. Sintaxa. 3. Noematologia.	Patologia. L. filosofică.
L. aplicată.	4. Onomatologia.		

OBICEIELE JURIDICE ALE POPORULUI ROMANU.

La 1877, amiculă meu George Chițu, atunci ministru ală Instrucțiunii Publice, îmi încredințase sarcina de a elabora ună cestionară, cu ajutorulă căruia, prin intermediulă învățătorilor de pe la sate mai cu deosebire, să se pôtă aduna resturile, câte voră mai fi remasă, din obiceiele juridice ale poporului română.

Acelă cestionară s'a și publicată atunci într'o edițiune oficială, distribuită în tôte districtele, reproducându-se apoi în *Columna lui Traiană* (N. S. t. 2 pag. 408—20, 427—47) și în *Analele Academiei Române* (t. X part. 2 pag. 340—365).

Cu încetulă, mi-aă sosită treptată din mai multe localități respunsură, unele mai nemerite, altele mai mediocre saă chiară reă înțelese. tôte însă, pînă și cele mai slabe, oferindă câte ce-va interesantă.

Clasificându-le acumă după județe și suprimându din ele numeroase banalități și totă ce nu respundea la întrebare, dară fără a modifica câtă de puțină limbajulă autoriloră, une-oră naivă, adesea prolixă, nu totă-d'a-una corectă în casulă celă mai bună, speră a face prin publicarea loră ună adeverată serviciă istoriculuiă și mai alesă etnologuluiă.

Voiă începe cu districtulă Bacău, de unde amă primită trei caiete de respunsură, și anume :

- 1°. Sub litera *A*, dela învățătorulă I. Climescu din comuna Doftăna ;
- 2°. Sub litera *B*, dela învățătorulă I. Curpănu din comuna Nadișa ;
- 3°. Sub litera *C*, dela învățătorulă C. Petrovă din comuna Brusturôsa.

B. P. H.

DIN OBICEIELE JURIDICE ALE POPORULUI ROMANU
DIN DISTRICTULU BACĂU.

după învățătorii sătești **I. Climescu, I. Curpănu și C. Petrov.**

§ 1. Ce deosebire face poporul între *sat*, *cătun*, *siliște*, și alte vorbe cu un înțeles apropiat de alu acestora ?

A. Poporul face deosebire între sat, cătun și siliște în modul următor : Elu numește *sat* pe acela care are case mai multe; dicerea de *cătun* poporul nu o întrebuițează, ci în locu de cătun întrebuițează dicerea de *sătuc* sau *sătișor*, cându e vorba despre un locu unde se află câtu de puține case locuite de omeni. *Siliște* numesce locul cel mai bun de arătură.

B. Poporul deosebesce satul de cătun prin numărul populațiunei; adică de 'i o populație măricică, numesce *sat*, și din contra, *cătun*; *siliște* numesce, cu un cuvintu generalu, vatra satului; apoi fie-care sătenu își numesce locul de prin prejurul casei *siliște* seu *vataștină*. Asemenea se mai numesce *siliște* de popor, acolo unde a fostu satu înainte și, din diferite accidente climatice, locuitorii și-au permutat casele lor; și acel locu trebuie să aibă o bună calitate agricolă ca să 'i dică *siliște*.

§ 2. În câte părți se împarte obicnuitu întregul pământu lucratu și nelucratu ce se cuprinde sub numele de «sat», bună-ora : *vatra satului*, *țarine*, *lazuri*, *pădure* sau *braniște* și altele, cu sub-împărțirile lor ? —și cumu le descrie poporul pe fie-care din ele?

A. Poporul din comuna Doftena își împărțește pământul lucratu și nelucratu în 3 părți : pământul de arătură, de cósă, și pădurea. Întăiu, pământul de arătură pórta numirile următoare : *vatra satului*, adică locurile pe care sunt aședate casele și cu grădinele lor aflătoare în sat; *țarine* se numescu niște locuri întinse și fără păduri ce se află afară din sat destinate anume pentru arătură. A doua parte este pământul de cósă, adică niște locuri destinate anume pentru iarbă și în cari nu se ară nici-o-dată. A treia parte este pădurea, din care se taiă totu felul de lemne necesare.

B. Pământul lucrat se numește *ogor*, cel nelucrat *pârlogă*. Sub numele de *sat* se înțelege *vatra satului*; iar în țerină, adică afară de sat, se numește *câmp*. Sub numele de *pădure* se înțelege atunci când arborii sunt mari; iar dacă 'i mai multă tufiș, se ȳice *hugi*.

§ 3. Ȑmenii din sat se socotesc ei între dinșii ca nesce rude? — sau în ce altu chipu privesc ei legatura ce se află între dinșii?

A. Ȑmenii din sat se socotesc între dinșii ca niște adevărați prieten și buni cunoscuți, și toate legăturile între dinșii sunt îndreptate spre interesul de a se ajuta unul pe altul.

B. Ȑmenii din sat numai cându au vr'unu interesu generalu se socotesc ca rude, adică cându se întâmplă să și scotă pământurile lor de sub insovolnicia vr'unui *boier* și cându se întâmplă ce va ne-înțelegeri cu sătenii vecini.

§ 4. Cum trăsce satul cu satele învecinate? — cum le poroclesc? — se întovărășesc ore mai multe sate pentru vre-unu lucru ore-care? — se întâmplă certe și bătăi între ele? — și din ce pricină se întâmplă acestea?

B. Satul cu satele învecinate n'are multe relațiuni, și prin urmare trăsesc bine; une-ori totuși se certy între ei, măcaru că n'au dese relațiuni, și acosta din împrejurări de interesu. Înainte avea mare nevoia sătenii a se uni cu cei din satele vecine, și asta se întâmpla mai multu din cauză că cădea câte un boieru în sat și numai de câtu trebuia să se lățescă cu proprietatea, astu-felū că co-prindea nu numai proprietățile sătenilor unde se afla, daru apoi și a celor vecini, și trebuiau să se unescă ca să 'lū scotă cu vr'o formă de judecată. Astă-ȳi, chiaru de s'arū întâmpla să fie vr'o nevoia de a se uni sătenii, nu pôte să resulte nimicū, căci se prefacū în partide, și asta din cauza diferitelor intrige ce facū unii și alții, daru și mai multu din cauza lipsei educațiunei morale și a puținului respectu cu care nesocotesc pe cei bătrâni și cunoscutori.

§ 5. Cine este acela, sau cine sunt acei, cari împacă neînțelegerile ce se ivesc între sate învecinate? — de cătră cine sunt aleși unii ca aceștia? — și după ce felū de obiceiū își îndeplinesc ei sarcina lorū?

C. Acela carele împacă neînțelegerile ce se ivesc între satele învecinate este în prezentu Primarulū; iar în trecutū au fostu pro-

prietarii de moșii și vatajii acestora, cari erau considerați ca niște judecători de săteni prin sate.

§ 6. Flăcăii sau fetele din sat se căsătoresc ei într'altu sat?—și cum sunt priviți atunci, atât în satul din care au eștit, precum și în satul în care au intrat prin căsătorie?

A. Rară se întâmplă ca un flăcău sau o fată să se căsătorească în altu sat, și atunci sunt priviți în satul din care au eștit cu jale, dorindu-le care mai de care bună sortă, iar în satul în care au intrat sunt priviți ca mai aleși decât acei din acel sat.

B. Flăcăii și fetele din sat se căsătoresc într'altu sat; însă flăcăul ce se însoră în altu sat și rămâne acolo, este privit ca străin, iar în satul din care a eștit e privit ca *măritat*, ceva femeietic. Despre fetele ce se mărită, sau în satul lor, sau în altul, nu 'și face poporul nici o opinie.

C. Flăcăii și fetele se întâmplă adese-ori de se căsătoresc în altu sat. Aicea în com. Brusturósa fiind-că e la frontieră despre Austro-ungaria, adese-ori se căsătoresc flăcăii și fete d'aci cu cei din Transilvania, și vice-versa. Unii de aicea se duc dupe ast-felul de căsătorie de viețuesc în Transilvania, și alții de acolo vin aicea. Flăcăii și fetele Române, cari prin căsătorie vin din Transilvania și se stabilesc aicea, sunt priviți de către locuitori ca niște streini, arătându-le despreț și numindu'i : « venetici ».

§ 7. Care este părerea sătenilor despre orașeni? și ca ce fel de legătura, statornice sau vremelnice, au ei cu orașul cel mai apropiat?

B. Părerea sătenilor despre orașeni (comersanți, industriași) este de multe ori critică : unii din săteni își însușesc a dice că : « dacă n'am fi noi să vă totu aducem, n'ați pute trăi » ; alții privesc pe mulți din orașeni ca lepădați de lege, de port și de obiceiurile strămoșilor. Ei au legătura vremelnice cu orașele depărtate și mai statornice cu cele apropiate.

§ 8. Cum sunt priviți sătenii ce merg a se așeza în oraș?

A. Sătenii ce merg a se așeza în oraș sunt priviți ca niște ómeni cu dare de mână, ca niște ómeni ce au făcutu un pas înainte.

C. Sătenii ce merg de se aședă în oraș sunt priviți ca niște

leneși, cari «fugă din sată ca să nu mai muncescă din greu» și «se ducă la orașă ca să trăescă mai ușor».

§ 9. Cumă sunt priviți sătenii ce trecă prin sată sau se aședă pe acolo? —și în ce chipă, cu d'amăruntulă, se face ospătarea călătoriloră sau a musafiriloră?

B. Străinii ce trecă prin sată, dacă 'să creștini, sunt bine priviți de săteni, ospătându-i și îngrijindu-i; iară cei ce se aședă în sată sunt priviți ca venetici, și asta mai cu sémă cândă ocașiunea le dá locă a se certa.

C. Străinii ce vină din altă sată și se aședă aicea sunt priviți ca nișce ómeni nedemni de a viețui în loculă natală din cauza vr'unoră defecte. Totă-de-a-una, mai alesă la certe, îi numescă : «străini-venetici.»

§ 10. Ce se înțelege pe acolo sub cuvintulă de *străină*?

A. Cuvintulă de *străină* se dá mai întâiă Jidoviloră, și apoi la toți acei de altă națią și necunoscuți.

B. Sub nume de *străină* se înțelege ori-ce omă care n'ară fi din sată și care trece sau se aședă în sată; dară străini se socotescă mai multă acei ce ară o altă lage sau credință în D-șeă.

C. Pe aicea, sub cuvintulă de *străină* se înțelege mai cu sémă individulă acela ce ară fi venită de ațure, iară nu imediată acelu ce ară fi de o altă națiąne.

§ 11. Ce se înțelege sub cuvintulă de *creștină*? adecă : numai pravoslavnică sunt numiți astă-felă? —sau și alte credințe creștine?

A. Sătenii numescă creștini pe toți acei ce credă în Hs. și 'și facă pe față semnulă cruci; însă pe acei ce nu sunt pravoslavnici îi privescă cu óre-care recelă.

B. Sub cuvintulă de *creștină* înțelegă sătenii numai pe dreptă slăvitorii creștini, iară cei-alți nu'să priviți decâtă ca eretici.

C. P'acolea, sub cuvintulă de *creștină* se înțelege mai cu sémă pravoslavnică.

§ 12. Cari sunt dicătorile sau alte povești și vorbe pișcătore despre ómeni de altă némă sau de altă lege, bună-óra Nemți, Unguri, Greci, Turci, și așa mai încolo?

B. Ómenii de altă némă și de altă lege sunt rău criticați de cătră săteni, dicându-li-se că : «fie ori-cumă. totă istă păgăni și ne voescă rēlă nostru».

§ 13. Ce se înțelege sub numele de *Ungurénú*, dacă sunt Ungurenii pe acolo?—cu ce fel de lucru se indeletnicesc aceștia?—sunt ei așezați statornic? ori numai în trecăt?—și cum sunt priviți de către sătenii pămînteni?

B. Sunt unii săteni veniți sau din Transilvania, sau de pe la munți, cari din diferite accentuațiuni guturale, schimbarea portului (căciula) și alte moravuri sunt numiți de popor *Ungurenii*, deși nu sunt Unguri. Asta atribuire de néimú, «Ungurénú», i-se dă cu o mânia de săténú, și 'i privitú mai ca și unú Ungurú, pînă se aclimatéză și se obicinuește cu datinele locale.

C. În astă comună se află unele cotune (precum e Clughiesulú) locuite numai de Unguri; și fiind-că aceștia sunt stabiliți aicea din timpf fórte vechi, indeletnicindu-se cu meseria și ținendú obiceiurile Románilorú, apoi nu mai sunt priviți de acești din urmă ca străini, ci ca pămînteni.

§ 15. Cumú sunt priviți de către poporú Armenii?—cumú sunt priviți Evreii?—și cumú Țiganií?

A. Armenii sunt priviți de către poporú totú ca o națiune străină, ne avéndú nici o confidență într'înșii; Evreii sunt priviți cu totulú reú din cauza religiunii, lăcomiei și a meșteșugului de amăgitú. Țiganií sunt priviți ca niște ómeni mișei, leneși și violenți; și-i urescú sătenii și din aceia că se facú dintr'înșii multe bande de hoți.

B. Armenii sunt priviți de unii săteni ca Evreii, atribuindu-li-se că dînșii sunt spurcați și ȳicéndu-le în sfeđi: «Arie spurcată». — Evreii sunt cei mai reú priviți de săteni, atribuindu-li-se cuvintulú de «Liftă spurcată» și ȳicéndu-li-se că dînșii nu potú trăi pînă ce n'orú spurca pe creștini. Țiganií sunt bine priviți de săteni pentru că'sú creștini, și se servescú cu dînșii la lucru, mai cu sémă ca ferari.

C. Evreii sunt priviți de poporú ca niște indiviđi străini de națiă, religiă, și cu calitățile cele mai urite, ațintită fiindu-le mintea (mai osebitú celorú de prin sate) numai a înșela pe creștini. Țiganií sunt priviți totú cam asemenea cu Evreii în privința calitățilorú, fiindú că mulți din ei s'alegú hoți; însă desprețú totú mai mare aú Evreii, pentru că înșelă pe creștini mai multú decâtú Țiganií.

§ 16. Oamenii din sată se împărțesc ei în bogați și săraci?—sau se împărțesc ei altă-felă cum-va?—și prin ce se deosebesc aceștia unui de alții?

A. Oamenii din sată se împărțesc în trei categorii: fruntași, mijlocași și codași, cari se dică și săraci, și se deosebesc unui de alții prin averea lor. Ca fruntași sunt priviți sătenii cei cu patru boi; ca mijlocași acei cu doi boi; ca codași acei cari n'au boi și sunt și altă-felă săraci.

B. Sătenii cari au avere materială mai multă se socotesc între dinșii bogați, dicându-i acela că-i *plină de tôte*; iară cei ce n'au avere multă, se socotesc săraci, dicându-i acela că-i *calică*. Sătenii privesc mai bine pe aceia cari au pământ, măcară că n'oră avé bani, mai multă decât pe cei cu bani nu tocmai mulți.

C. Oamenii din sată se împart în bogați și săraci. Cei întâi se bucură de o considerațiune multă mai mare decât cei d'alți doile chiară când acești din urmă s'ară întâmplă să fiă multă mai culți decât cei întâi.

§ 17. Cari dintre sătenii sunt priviți ca cei de frunte în sată?—ce felă de însușiri trebuie să aibă pentru a fi priviți ast-felă?—și prin ce se arată cinstea saș ascultarea ce le dau cei-l-alți?

A. Fruntașilor și mijlocașilor nu li se dá vre-o cinste saș vre-o ascultare deosebită nici dintr'o parte.

B. Sătenii privesc pe celă mai bogată ca mai de frunte în sată, însă și pe acela 'lă deosebesc: să nu 'și fi câștigată averea cu neonestitate, să nu fie dator, să nu facă răd celor-l'alți săteni, ci dacă 'i bogat să fie și cinstit, și numai atuncea cei mai săraci îi dau supunerea și ascultarea.

C. D'între săteni sunt priviți ca cei mai de frunte în sată acei mai bogați; și pentru a fi și mai bine considerați, li se pretinde a fi și cu calități bune, adică: indulgenți cătră cei săraci, nerăpitori etc. Cinstea ce le dau cei săraci, li se arată prin aceea că: acești din urmă sunt ascultători la povețele celor întâi, le satisfac cererile de a le da clăci etc.

§ 18. Ce se înțelege între săteni sub cuvintele de *măzilă*, *postelnică*, *vornică* și altele, ce se dau unora dintre ei?

A. Între săteni prin cuvîntul *măzilă* se înțelege acela, care are o bucată de pământ din vechiă proprietatea lui; dicerea de *postelnică*

se înțelege un fel de boeria din vechime; dicerea de *vornic* o înțelegu persoana aceea care a fostu mai din vechiu însărcinată cu strângerea contribuțiilor, și chiar și astăzi actualului percepătoru mulți dintre săteni îi dicu totu *vornic*.

C. Intre săteni sub cuvintele de : *mazilă*, *postelnic*, *vornic*, se înțelege nișce omeni de considerațiune, ca cumu aru fi saū, aru fi fostu nișce funcționari cărora li s'aru cuveni onore și distincțiune.

§ 19. Ce felu de omeni sunt cei mai desprețuiți în sat? — pentru ce sunt desprețuiți? — și în ce chipu li se arată acestu desprețu de către cei-l'alți?

C. Oamenii cei mai desprețuiți în satu sunt acei tâlhari, bețivi, leneși, minciunoși etc. Desprețulu însă li se arată prin acosta că : nu'i imprumută cu nimicū la nevoie, nu'i credū de vorbele ce spunū, nu'i invită la petreceri împreună, și nu garantază nime la vr'o nevoie pentru ei.

§ 20. Ce felu de legături sunt între vecini? — și dacă au ei între dânșii nescaiva deosebite drepturi saū îndatoriri unulū asupra altuia?

C. Legăturile ce sunt între vecini constau în aceea că : Vecinii sunt datorii a face împreună gardurile ogrăzilor saū a grădinilor ce'i despartū. Unii mai simtū ca datoriā a lorū, că avându niscaī locū lângă vecinulū seū și fiindu'i nevoie a'lū vinde, nu are dreptulū a'lū da la altū cine-va, dacă arū voi și vecinulū seū a'lū cumpăra. Numai atuncea 'lū vinde altuia, cândū vecinu-seū nu voesce a'lū cumpăra. Acosta regulă în vechime se păzta cu strictetă; acumū însă cam rarū se păzește.

§ 23. Câte feluri de meserii saū meșteșuguri sunt cunoscute în sat? — și de ce socotintă saū cinste se bucură fie-care din ele?

B. Sătenii se ocupă cu lucrarea pământului; iarū meșteșugurile cu cari trăescū unii din sătenii ce compunū comuna sunt : tâmplăria, dulgheria, cobzăria (facū cobze cu cari se cântă ca într'o chitară), ciobotăria și altele de puțină însemnătate.

C. Aicea în satu sunt cunoscute patru feluri de meșteșuguri: agricultura, ferestăria, butnăria și ferăria. Mai preferite sunt cea de'ntăiu și a doia. Asemenea mai e cărușia.

§ 24. Cu cari anume din meșteșuguri se indeletnicesc Românii?—și cu cari érași ómenii de altú némú, bună órá Evreii, Țiganií saú altú cine-va ?

A. Românii se indeletnicescú cu agricultura, lemnăria și cojocăria; Țiganií cu ciobotăria și ferăria.

B. Românii se indeletnicescú mai multú cu plugăria și crescerea vitelorú; Evreii cu speculațiunea; iar Țiganií: uni 'sú láutarí, alții ferarií.

C. Românii de pe aicea se indeletnicescú mai multú cu crescerea vitelorú, ferestăria, agricultura și cărăușia. Țiganií se ocupă cu ferăria, scripăria și peptănăria. Evreii cu negustoria. Ungurii se ocupă cu aceleași meserii ca și Românii.

§ 25. Meșteșugarii de același soiú se întovărășescú ei unii cu alții?—cu ce felú de aședămintú se întovărășescú ei?—și cine este căpetenia unei asemeneai tovărășie ?

A. Meșteșugarii de același soiú se întovărășescú între dinșii la lucrul lorú, însă fără nici unú aședămintú și fără nici o căpeteniá la asemeneaa tovărășia.

B. Meșterií se întovărășescú la támplăria și dulgheria. și este capulú celú mai deprinsú dintre ei.

C. Meșteșugarii de același soiú se întovărășescú împreună, cu condițiunea d'a împărți căștigulú în doá.

§ 26. Se obicinuesce pe acolo vre-unú felú de tovărășia între câte-va case sátesci în așa chipú ca să întrebuinteze în d'avalma boii, caii, carele lorú și altele?—și cu ce felú de tocmelá, cu d'amăruntulú, se face acésta ?

A. Nu se obicinuesce aici o tovărășia între câte-va case din satú așa felú ca să întrebuinteze d'avalma boii, caii și carele lorú.

C. Locuitorii d'aicea întrebuintezá adese-orí d'avalma boii și caii lorú la plugú, cărăușia, trierú și la căratú butuci pentru ferestrae de pe munte. Acésta o facú cu tocmelá ca : la trierú să împartá căștigulú între ei după No. vitelorú avute de fie-care; la plugú își ará fie-care pe rindú pămíntulú ce aú; la căratú de butuci își cará pe rindú butucii; la cărăușia, cândú e timpulú ploiosú și calea grea, punú mai mulți boi la o căruța, și căștigulú ilú împartú.

§ 27. Se întâmplá óre, ca cine-va să iea dela altulú pămíntú saú viii pentru a lucra, cu așa tocmelá ca ródele saú venitulú în bani să se împartá apoi pe jumătate întreamíndoi?— și cumú anume se face acésta ?

A. Se întâmplá, ca cine-va să iea dela altulú pămíntú pentru

a'lu lucra in parte, adecă unulū să fie cu pământulū și altulū să fiă cu semința și arătura, și apoi cele-l'alte munci, cari mai trebuescū, le facū de o potrivă și productulū ilū daū iarăși de o potrivă in două, câtū la unulū, câtū la altulū.

§ 29. Este pe acolo obiceiul de a da unulū altuia vite spre a le hrăni saū pentru prăsilă ?--cumū se imparte folosul eșitū din acēsta?—și ce se face la întâmplare de a muri o vită?

B. Este obiceiū a se da vitele la imașū, și mai cu sémă oile. Dacă se întâmplă să móră vita saū să omănânce vr'o fiară răpitoare, este de trebuință ca acelū ce a primitū vitele se dea semnū pelea intrégă saū o parte, care să dovedéscă că in adevērū s'a perdutū; iar de nu, o plătește.

§ 30. Ce felū de invoială se află între pescari, cari pescuescū in tovărășiă ?--și ce felū de invoială între vinători ?

C. Pe aice, pescarii cari prindū pescișori numiți păstrăvi de prin părâiașele munților se invoescū ca : pescele ce vorū prinde, să 'lū impartă.

§ 35. Se adună ore flăcăi și fete la șeșători saū alt-felū de întâlniri, unde fie-care lucréză pentru sine, bună-óră de a tórce, d: a dărăci lăna și altele ?—și ce se întâmplă mai deosebitū la asemenea adunări ?

A. Flăcăii și fetele se adună unii pe la alții, serile in nopțile de iarnă, la șeșători unde lucréză fie-care pentru sine; și câte-o-dată se întâmplă prin aceste șeșători de se angajéză câte unū flăcău cu o fată, pe care o iea in urină in căsătorιά.

B. In unele nopți mari de iarnă, se adună flăcăi și fete la o casă ore-și-care, unde fetele aū a tórce cânepa lucrată saū scarmână lână, și flăcăii jócă singuri pină ce silescū fetele a 'și găti lucrulū inceputū, și apoi jócă și ele; ast-felū de adunări se numescū *clăci* (șeșători). Din asemenea adunări s'arū face mari scandaluri, daca muma fetei nu arū insoți-o; inșă se întâmplă că unele mume voescū ina-dinsū ca fata să șuguéscă cu cutare saū cutare flăcău, și atunci saū se pôte întâmpla insoțirea, saū făgăduințe deșerte. Altele din fete neavēndu stăpânire, își perdū onórea la aceste petreceri. Inainte erau mai frecvente asemenea adunări, astă-đi 'sū mai rare.

C. P'aice s'adună fete și flăcăi la șeșători, unde fetele torcū, érū flăcăii cântă din fluerū și spunū povești.

§ 36. Ce felū de mēsure are poporulū pe acolo pentru lungime ?—pentru înălțime ? —pentru grosime ?—pentru greutate ?—și pentru timpū ?

B. Mēsurile întrebuițate de poporū sunt : a) de lungime este stânjinulū in lungime, cu care sātēnulū mēsōrā ogorulū seū in curmeișū și ȃice cā : amū atāția stānjini ; b) pentru înălțime e totū stānjinulū de lungime, și se întrebuițēzā mai cu sēmā la casele ce facū sātēni ; c) pentru grosime se mēsōrā in poporū cu palina, latulū palmei, douē degete, trei etc., dupā cumū e materia saū lucrulū mai micū ; d) pentru greutate se întrebuițēzā ocaua cu submultiplele sale. — Timpulū se mēsōrā de sātēni ast-felū : ȃiua se imparte in « prānȃșorū », cāndū e ora 7 ; in « prānȃdulū celū mare, » cānd e ora 10 ; in « amēȃ-ȃi », cāndū e sōrele punctū ; in « d'amēȃȃ in de sarā » cāndū aū trecutū 3 ore dupā amēȃi. — Alt-felū de aparate nu sunt incā cunoscute de poporulū incultū.

§ 37. Intre mēsure de pāmintū, ce este *funea*?—ce este *curea*?—ce este *dramū*? — ce este *cātū ai arunca cu securea*?—și altele asemenea ?

A. Intre mēsurile de pāmintū nu se întrebuițēzā asemenea mēsurī precumū : funea, curea, dramū, cātū ai arunca cu securea și altele de acestū felū.

B. In unele imprejurārī întrebuițēzā sātēni și *funea*, adicā in-tindū o fune de o prājinā de lungime ; astā întrebuițare o facū sātēni cāndū li se intāmplā neințelegere între ei, cāci cu fune mēsōrā multū mai esactū decātū cu prājina de lemnū.

(Va urma)

LIMBA BOTANICĂ A ȚĂRANULUI ROMÂNŪ

de

Dr. D. Brandza.

A

- Aiu*, *Allium sativum*, Ail.
Acetar, veđi *Oțetar*.
Acriș s. *Agrij*, *Ribes Grosullaria*, Grosellier à maquereau.
Afin, *Vaccinium Myrtillus*, Myrtille.
Aglică, *Spiraea Fillipendula*, Fillipendule.
Agud, *Morus alba*, nigra, Murier. Veđi *Dud*.
Alămăiu, veđi *Lămăiu*.
Alaur, *Datura Stramonium*, veđi *Laur*.
Albită, *Alyssum*, Alysson.
Alun, *Corylus Avellana*, Coudrier.
Alunele, *Bunium bulbocastanum*, Terre-noix.
Anghelica, *Angelica*, *Archangelica*, Angélique officinale. Veđi *Buciniș*.
Anghinar, *Cynara Scolymus*, Artichaut.
Anin (muntenesce), veđi *Arin*.
Anison dulce s. *Molură* s. *Chimen dulce*, *Foeniculum vulgare*, Fenouille.
Ardeiu, *Capsicum annum*, Piment.
Arin (moldovenesce), *Alnus glutinosa*, Aune.
Arior, *Euphorbia lathyris*, Epurge.
Arnica, *Arnica montana*, Arnica.
Armurarău, *Sylibum Marianum*, Chardon-Marie.
Arțariu, *Acer platanoides*, Erable sycamore.
Ațmațuchă s. *Hațmațuchă*, *Anthriscus cerefolium*, Cerfeuil cultivé.

B

- Baraboiu* sađ *Bulbucăț*, *Chaerophyllum bulbosum*.
Barabule,
Bandraburge, } veđi *Cartófe*

- Bambe* s. *Bame*, *Hybiscus esculentus*, Gombo.
Bănuși, *Bellis perennis*, Păquerette.
Barba-boiarului, veđi *Chica voinicului*.
Barba-impăratului (muntenesce), *Agrostema coronaria*, Nielle des blés.
Barba-impăratului (moldoveuesce), *Mirabilis jalapa*, Belle-de-nuit.
Barba-ursului, *Equisetum*. Veđi *Códa-mánzului* și *Pěru-porcului*.
Barba-caprei, *Tragopogon pratensis*, Salsifis des prés.
Bărbușoră, *Erysimum*, Vėlar.
Bărcóce, *Cotoneaster vulgaris*, Cotoneastre.
Bătrăniș, *Erigeron acre*, veđi *Șoricel*.
Běșina-lupului, *Lycoperdon*, Vesseloup.
Beșicată, varietate de struguri.
Beșicósă, *Silene inflata*, Cornillet.
Bob, *Faba vulgaris*, Fève, veđi *Favă* (macedonesce).
Bob-de-țarină, *Lathyrus latifolius*.
Bobitel, *Cytisus*, Cytise.
Bobușor, *Vicia*, Vesce.
Bostan, *Cucurbita*, Potiron. Veđi *Dovléc* și *Cucurbetă*.
Boz (moldovenesce) s. *Bozie* (muntenesce), *Sambucus ebulus*, Yèble.
Bozuz, *Phallus impudicus*.
Brad-alb, *Abies alba*, Sapin blanc (*Abies pectinata*).
Brad-roșu sau *Molid* s. *Molift*, *Abies excelsa*, Sapin commun.
Brădișor, *Lycopodium anotinum*, veđi *Cornișor*.
Braghină, varietate de struguri.
Brândușă toamnătică, *Colchicum autumnale*, Colchique.
Brândușă primăvėratıcă, veđi *Ghiocė*, *Primăvėrutė*.
Brebenei, *Corydalis*, Corydale.
Brincă, *Sticta herbacea* și *Salicornia herbacea*.
Brınca-porcului, *Scrophularia nodosa*.
Brınca-ursului, *Heracleum sphondilium*, Berce. Veđi *Crucea pămintului*.
Brincuța-voinicului s. *Frunđa-voinicului*, *Sisymbrium*, Sisymbre.
Brustur, veđi *Lipan*.
Brustan, *Telekia speciosa*.
Buberic, veđi *Brınca porcului*.
Buciniș, *Archangelica officinalis*, Angėlique.
Bujor, *Paeonia*, Pivoine.
Bumburez, *Schaenus albus*.
Bunciag, *Cenomica rangiferina*, Lichen.

Burbană s. *Struguri roșii*. Veđi *Pomușoră* și *Cócăză*.
Bureți, *Boletus edulis*.
Buruiana-de-cinci-degete, *Potentilla recta*.
Burueniță (moldovenesce), *Euphrasia officinalis*.
Busuioc, *Ocimum basilicum*, *Basilique*.
Busuioc-de-câmp, *Prunella vulgaris*. Veđi *Șopărlaiță*.
Buzdugan, veđi *Capu-aricelui*.

C

Cais, *Armeniaca vulgaris*, *Abricotier*. Veđi *Zarzar*.
Calapăr (mold.) s. *Calomfir* (munt.), *Balsamita vulgaris*, *Baume de loge*.
Calcea-calului, *Caltha palustris*, *Populage*.
Căldărușă, *Aquilegia vulgaris*, *Ancolie*.
Călin, *Viburnum Opulus*, *Opulus glandulosa*, *Obier*, *Boule de neige* etc.
Calinică, s. *Hilimică* s. *Gălbinețe* s. *Calce*, *Calendula officinalis*.
Calomfir, veđi *Calapăr*.
Căltunu-Dómnei, *Geum rivale*, *Benoite*.
Cânepă, *Cannabis sativa*, *Chanvre*.
Cânepa-dracului, *Lycium europaeum*. Veđi *Catină de garduri*.
Cânepa-codrului s. *Dumbravnic*, *Eupatorium cannabinum*, *Eupatoire*.
Caprilemă, *Lepidium sativum*, *Cresson des jardins*.
Căprită, *Atriplex littoralis*, *Arroche*. Veđi *Lobodă*.
Capitalan, *Petasites vulgaris*, *Herbe-aux-teigneux*.
Căpșună, *Fragaria collina*.
Căpușă, *Ricinus palma*, *Palma Christi*, *Ricin*.
Capu-aricelui, *Sparganium Ramosum*. Veđi *Buzdugan*.
Cardamă, *Nasturtium officinale*, *Cresson des fontaines*. Veđi *Drob*.
Cărligior s. *Doi-dinți*, *Bidens tripartita*.
Cartófe, *Solanum tuberosum*, *Pomme de terre*.
Castan, *Castanea vesca*, *Chataignier*.
Castanu-calului, *Aesculus hippocastanum*, *Marronnier d'Inde*.
Cașul-popii, *Malva rotundifolia*, *Mauve*. Veđi *Nalbă mică*.
Catină, *Xantium spinosum*, veđi *Cornuță*, *Holeră*, *Spin muscălesc*, *Lipiciu*.
Catină-cenușă s. *albă*, *Hippophae rhamnoides*, *Argousier*.
Catină-roșie, *Tamarix gallica*.
Catină de garduri, *Lycium europaeum*.

Cătușă, *Ballota foetida*, *Ballotte*.

Cătușnic s. *Cătușnică*, *Nepetha Cataria*, *Herbe-aux chats*.

Cebare, *Poterium sanguisorba*, *Pimprenelle*.

Cebarie, *Ballota nigra*.

Cépă, *Allium caepa*.

Cépa ciorei, *Muscari comosum*.

Cer, *Quercus cerris*, *Chêne*.

Cerentel, *Geum urbanum*, veđi *Cuișoriță*.

Chedicută s. *Piedicută*, *Lycopodium clavatum*, *Soufre végétale*.

Babele cred, că cu sămînța acestei plante pot să vrăjescă și să tragă laptele de la vaci. Chiar și oamenii se inspiră de asemenea scopuri, dar și ei și animalele cad victimă efectului otrăveii. Praful galben se întrebuintează pentru a presura opăriturile copiilor. Hergehegii întrebuintează fiertura sămînțelor contra răii cailor.

Chica-voinicului, *Nigella damascena*, *Nigelle*.

Chimen-negru, *Nigella sativa*, veđi *Negruscă*.

Chimen s. *Chimion de câmp* s. *Săcărea*, *Carum carvi*, *Carvi*.

Chiparos, *Cupressus sempervivus*, *Cyprés*.

Chipăruș, veđi *Pipăruș* s. *Piper-roșu*.

Chiperiu-lupului, veđi *Tulichină*.

Chir s. *Pir*, *Agropyrum repens*, *Chiendent*.

Chin, *Pinus sylvestris*, *Pin*. Veđi *Pin*.

Christoforiță s. *Iérba-Sf.-Cristofor* s. *Iérba Tălharului*, *Actoea spicata*, *Actée*.

Chirmăs s. *Kirmăs*, *Phytolacca decandra*, *Morelle à grappes*.

Cicóre, *Cichorium intybus*, *Chicorée*.

Cimbru-de-padină, *Satureja hortensis*.

Cimbrușor s. *Cimbru de câmp*, *Thymus serpyllum*, *Serpyllum vulgare*. Veđi *Sărpun*.

Cinci-degete, *Potentilla erecta*, *Quintefeuille*. Veđi *Scrîntitóre*.

Cinci-foi, *Sanicula europaea*, *Sanicule*.

Ciorvanca, *Lycopus europaeus*, *Marrube d'eau*.

Cireș, *Cerasus vulgaris*, *Cerisier*.

Ciréșă-evreului, *Physalis alkekengi*. Veđi *Papele*.

Ciuboțica-cucului, *Primula-veris*, *Primevère*.

Ciuboțica-ursului, *Cortusa Matthioli*.

Ciulină, *Trapa natans*, *Macre*. Veđi *Colțan*.

Ciumăfaie (mold.) s. *Ciumăfóie* s. *Ciuma-fetei* s. *Laur* (munt.), *Datura Stramonium*, *Stramoine*.

Ciumă-rea, *Galega officinalis*.

Çiuperca comună, *Agaricus Campestris*, *Champignon de couche*.

Cleiță s. *Tulichină* s. *Piperu-lupului*, *Daphne Mezereum*, *Bois-gentil*.

- Clocotiș*, *Staphylea pennata*.
Clopotăț, *Campanula rapunculus*, Raiponce.
Cocădar s. *Cocasder*, *Rosa canina*. Veđi *Curu-boului* și *Măcieș*.
Cocăză (munt.) s. *Pomușoră*, *Ribes rubrum*, Groseille à grappe.
Cocăzar s. *Smirdar* (probabil «Smeurar»), *Rhododendron ferrugineum*, Rose des Alpes. Veđi *Ruja de munte* și *Merișore*.
Coconei s. *Ghiocet*, *Galanthus nivalis*, Perce-neige.
Cocoșocă, *Arum vulgare*, Gouet.
Coda-cocoșului, *Polygonatum vulgare*, Sceau de Salomon.
Coda-soricelui, *Achillea millefolium*, Millefeuille.
Coda-vacii s. *Luminărica-Domnului*, *Verbascum thapsus*, Bouillon blanc.
Coda-mielului, *Verbascum phoeniceum*.
Coda-calului, *Hippuris vulgaris*.
Coda-mânzului, *Equisetum*, Queue-de-cheval.

După părerea poporului, vacile și oile perd laptele dacă mănâncă *Coda-mânzului*.

- Codină*, *Alopecurus pratensis*.
Colțan, *Trapa natans*, Macre.
Colțișor, *Dentaria bulbifera*, Dentoire.
Coltu-babeș, *Tribulus terrestris*. Veđi *Păducherniță*.
Conduru-Domneș, *Tropaeolum majus*, Capucine.
Copăceș s. *Canule* s. *Cănăluțe*, *Balsamina hortensis*, Balsamine.
Corn, *Cornus mas*, Cornouiller.
Corne-de-marea s. *Roscoe*, *Ceratonia siliqua*, Caroubier.
Cornișor, *Lycopodium anotinum*, veđi *Brădișor*.
Cornuță s. *Lipiciu* (munt.), *Xanthium spinosum*.
Corobățică, *Centaurea Cyanus*, Bluet.
Crăpușnic, *Cirsium oleraceum*, Cirse.
Crăstăval, Idem.
Crêsta-cocoșului, *Celosia cristata*.
Crețușcă, *Spiraea ulmaria*, Ulmaire.
Crêtișore, *Alchemilla vulgaris*.
Crin, *Lilium candidissimum*, Lis.
Cruceliță, *Senecio vernalis*.
Crucea-pământului, veđi *Brînca-ursului*.
Crușin, *Rhamnus Frangula*, Burdaine.
Cucoșel, *Adonis vernalis*.
Cucută-mare, *Conium maculatum*, Cigüe.
Cucuta de apă, *Cicuta virosa*.
Cucurig (oltenesce), *Helleborus*. Veđi *Spint*.

- Cucurbetă* s. *Titvă*, *Laguenaria*.
Cucurbetică s. *Măru-Lupului*, *Aristolochia Clematitis*, *Aristolochie*.
Cucuruz s. *Popușoiu*, *Zea Mays*.
Cușorită, *Geum urbanum*. Vezi *Cerintel* și *Ridichiordă*.
Culbeciasă, *Medicago falcata*, *M. sativa*, *Luzerne*.
Cujdă, *Doronicum scorpioides*.
Cununiță, *Coronilla varia*, *Coronille*.
Cununiță, *Vinca herbacea*, *Pervenche*.
Curcuduș s. *Curcudel*, *Prunus*, *Mirabelle*.
Curechiu s. *Vardă*, *Brassica oleracea*, *Chou*.
Curpăn, vezi *Hemeiu*.
Curu-boului, *Rosa canina*.

(Va urma)

MANUSCRIPȚUL ROMÂNESCŪ DIN 1574

AFLĂTORŪ LA LONDON ÎN BRITISH MUSEUM.

DESCRIERE ANALITICĂ

DE

B. P. HASDEŪ.

I

ISTORIA EXTERNĂ.

În tomul I din *Cuvente den bătrâni*, pag. 5—17, noi am publicat cel mai vechiu text biblic în limba română, pe care l-am găsisem ore-când în capitala Serbiei; din nenorocire însă, acela este nu numai abia un mic fragment, dar încă nu posedă vre-o indicațiune cronologică precisă, deși e permis să susțină, după criterie paleografice și filologice, une-ori destul de alunecose, cum-că se va fi scris nu mai târziu de anul 1560.

Cam din aceeași epocă sunt câte-va texturi religioase, pe care le-am dat la lumină totu acolo în tomul II; dar și acelea fără o dată fixă.

În acestu mod, dacă e vorba de unu manuscris românesc cu

arătarea anume a timpului cându s'a scrisu, atunci celu mai vechiu, fără contestațiune, rămâne pînă acumu prețiosulu Evangeliaru dela **1574**, conservatū la London in *British Museum*, indicatū pentru prima oră de învățatulū rusū Uspensky, și pentru a căru cercetare eu cređusemū de caviință a întreprinde in-adinsū o călătoriă in Anglia, aducēndū dreptū rezultatū cele ce urmēză.

Manuscriptulū in cestiune e scrisū pe hărtiă grósă elegantă, in octavū micū, cuprindēndū peste totū 276 foi, dintre cari foile 1 — 252 cu textulū românū alū celorū patru Evangelie, iar dela fōia 253 pînă la 274 se află slavonesce calendarulū și indicarea locurilorū evangelice de cititū in diferite ȓile; tōte cu frumōse caractere semi-unciale, cu viniette colorate și aurite, de asemenea unele inițiale, ba câte o dată chiarū șiruri întregi saū cuvinte cu roșu, cu verde și cu albastru. Ultimele doă foi 274—6 sunt ocupate de unū felū de post-față, cu caractere cursive ne'ngrijite.

Codicele face parte in British Museum din așa numita *Bibliotheca Harleiana*, in catalogulū tipăritū alū cării, sub No. 6311 B., e descrisū in următorulū modū : «Liber super chartam bombycinam «scriptus, et contiuens quatuor Evangelia, Slavonice : Subjectis tabulis variis.» ¹⁾

Pe legătura volumulū se citește :

**Quatuor
Evangelia
Slavonice**

**Mus. Brit.
Bibl. Harl.**

**6311 B.
PL. XXXIV. G.**

Mai in scurtū, a fostū totū-d'a-una cunoscutū ca unū *codex sla-*

(1) *A catalogue of the Harleian manuscripts*, t. 3, London, 1808, in. f., p. 356.

vicus, ceea ce a și atrasă asupra'i, din întâmplare, atențiunea unui filologu rusu.

Starea de conservațiune a manuscriptului e perfectă.

Amu datu deja a înțelege, că fără d. Uspensky acestu tesauru dela British Museum aru fi ramasu in uitare cine mai scie catu timpu, cu atatū mai multu că excursiunile sciintifice ale Românilorū spre apusū, in tesă generală, nu se întindū mai departe de malurile Seinei. Ori-cātu de mare însă trebui să fie recunoștința noastră pentru distinsulu slavistu, nu ne putemū opri de a nu semnală, că lucrarea sa in acestă privință are numai dora meritulu de a deștepta curiositatea, dar fără a o satisface. Față cu modulū seū de a procede, s'aru putē chiarū dice, că ori-cine citește descrierea d-sale fără a fi vęduțu mai întâiu însuși manuscriptulu pe care-lu descrie, simte unū felū de ispită de a crede că aru fi o mistificațiune. Este ca și cândū aru analiza cine-va unū textu chinezescū fără a sci chinezesce.

Sub titlulū de : «Despre unele manuscripte slavice și scrise slavonesce ce se află la London și la Oxford», d. Uspensky a publicatū, intre cele-l'alte, o lungă notiță asupra Evangeliarului romănescū dela British Museum, in *Revista Ministeriului Instrucțiunii Publice* din Rusia pe 1878. ²⁾ D-sa ne spune, că partea slavică a manuscriptului a studiat'o împreună cu d. P. V. Makarov, iar la partea romănescă s'a ajutatū de unū Românū, anume d. Vălénu (Валеано). Reproducerea pasagelorū slavice totū mai merge, deși nu este nici ea pe deplinū corectă; catu despre textulū romănescū, apoi iată unū specimenū :

1. ... вѣмѣ ачѣа мѣрсерь кхѣрьелья
вз цѣ идѣ атьни преѡции жи вѣтрѣ
нии оменеши грѣиндѣ. коу акоуи
поуѣтѣре ачѣлѣ фачи. чи нецидѣ
5. де деспоу соу^а ачест^а. рз споуисѣ

(²⁾ Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія, 1878, том. 200 sect. 2 p. 70—89.

Adecă :

† ἐτόυτον τῷ εβανγγέλιων τὸ βλάχιγον ἦγεν ἔμου τοῦ μάρκου βοηβόδα τοῦ ηγούου πετράσκου βοηβόδα καὶ ἦτος το ἡστερίου ἐξ αὐτοῦ νὰ ἔχη τὰς ἀράς τῶν τρηάκοσίον δέκα καὶ οκτώ θεοφύρων πατέρον τόν εν τί ὑκία σνόνδου αμῆν.

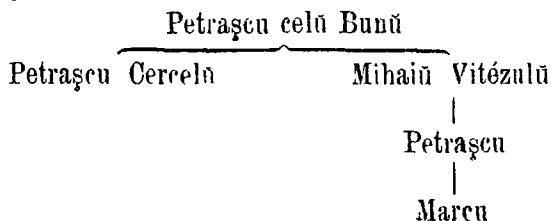
Maī corectū, așa după cumū arū serie unū Grecū de astădi :

Τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον τὸ βλάχιγον εἶναι ἐμοῦ τοῦ Μάρκου βοεβόδα υἱοῦ τοῦ Πετράσκου βοεβόδα, καὶ εἰ τις τὸ ὑστερήσει ἐξ αὐτοῦ νὰ ἔχη τὰς ἀράς τῶν τριακοσίων δέκα καὶ οκτὼ θεοφύρων πατέρων τῶν εν τῇ Νικαίᾳ συνόδῳ ἀμῆν.

Adecă :

«Acestū Evangelīū romānescū este alū meū, alū lui Marcu-vodă, «fiulū lui Petrașcu-vodă; și cine 'lū va fura, sã aibã blãstemele celorū trei-sute optã-spre-șeci purtãtori de Dumneșen pãrinți ai Sinodului dela Niceia. Amin.»

D. Uspensky reproduce numai primele trei din cele cinci șiruri ale adnotațiunii, citindū în șirulū alū treilea : του ηγνούτου πετράσκου în locū de : του ηγούου (= υἱοῦ) τοῦ πετράσκου, pe care «ηγνούτου» îlū explică prin «ἔκγονος τοῦ», astū-felū cã Marcu-vodă, unū personagiū atâtū de cunoscutū în istoria romānă, se pomeneșce de o-datã a fi nu fiū alū lui Petru-vodă Cercelū, ci nepotū. Acēsta însă totū arū maī merge, de vreme ce, în adevērū, tocmaī ca fiu alū lui Petru Cercelū, Marcu-vodă era nepotū lui Petrașcu celū Bunū. Darū incurcãtura se maī mãreșce, cândū d. Uspensky aflã dintr'unū documentū, cumū-cã Mihaiū Vitēzulū avușese unū bãiatū numitū *Petrașcu*. Uștândū atunci pe ἔκγονος, d-sa ne asignrã cã, «dupã tótã probabilitatea» (по всеѣ вѣроятности), Marcu-vodă în cestiune a fostū fiū alū acestui din urmã Petrașcu; și se grãbesce dec' a combina urmãtorea genealogiã :

Fântâna cea mai autentică despre Marcu este Italianulă Ciro Spontoni, care-lă cunoscuse personalmente, ca și pe toți actorii de frunte ai lupteloră lui Mihaiă Vitézulă în Transilvania.

Intr'ună pasagiă din Memoriele sale, Spontoni ne spune că: «Mihaiă avea cu sine în tabără ună adolescentă, a căruă înțelepciune, dovedită în mai multe rânduri, îi dedea nu puțină speranță că va merge departe înainte și-i va puté fi de ună mare ajutoră, astăfelă că, încântată de aceste frumoșe calități, elă se gândia a-i da de nevastă pe o fiică a sea, iar dreptă zestre Țera-Romănescă. Acestă june, era Marcu fiulă lui Petru Cercelă, care órcăndă fusese și elă Domnă.» ³⁾

Intr'ună altă locă, Spontoni constată, că pe la 1601 Marcu era abia de 18 ani, adecă se născuse pe la 1583, totămai în anulă urcării pe tronă a lui Petru Cercelă. Se vede însă că, după resturnarea din domniă și mórtea lui tată-seu, băiatulă va fi crescută afară din țeră, unde-va printre Grecii din Constantinopole, cea ce ne explică pentru ce adnotațiunea sa e făcută anume în limba romaică, ba încă într'ună modă de totă agramată. Acestă ală doilea pasagiă din Spontoni e fórte interesantă. Elă ne arată că, după catastrofa lui Mihaiă, ambițiosulă Marcu nu s'a sfiită a se împrieteni cu însuși ucigașulă bine-făcătorulă seu, devenindă atâtă de dragă lui Basta, încătă acesta lucra din resputeră a-i procura corónă Țerei Romănescă. Boierii însă au preferită pe Radu-Șerbană, respundendă că le trebuă ună voinică, iar nu ună copilandru: «un principe piú tosto bellicoso che giovanelto.» ⁴⁾

Remasă în Ungaria, Marcu nu s'a mai întorsă în țeră. La 1635 elă nu mai trăia, căci într'ună actă transilvană din acelă ană ne întimpină: «Drusinna Bogathi, magnifici Marci Vajvodae relicta», ⁵⁾ de unde vedemă totă-o-dată că fusese căsătorită cu o Maghiară.

(3) Spontoni, *Historia della Transilvania*, Venetia, 1638 p. 161: Il giovine era «Marco, che fu figliol di Pietro Circelli, altre volte vaivoda dell'istessa provincia.»

(4) Ibid. p. 172.

(5) V. Kernény, *Diplomatarium Transilvanicum*, t. 8, p. 98, MS. în Biblioteca Universității dela Klausenburg

Cele-l'alte amănunte biografice, dintre cari unele lesne se pot urmări în cronicе săsesці și ungare, nu ne impórtă în casul de față. Ne ajunge a sci, că posesorul prețiosului Evangeliarú dela 1574 a fostú Marcu fiulú lui Petru Cercelú, nepotú de frate și favoritú alú lui Mihaiú Vitézulú.

Se nascú acumú doă întrebări :

1°. Cumú de a nemeritú manuscriptulú în Anglia ?

2°. De unde óre l'a căpétatú însuși Marcu ?

La prima cestiune, totú ce putemú respunde, este că pe la începutul secolului trecutú manuscriptulú se afla încă în Germania, precumú dovedesce următórea inscripțiune din dosulú legăturii :

· RUPERTUS LENTULUS DE DORNDORFF
DIE MENSIS FEBRUARIJ, A. D. $\frac{1721}{22}$

Cine va fi fostú acelú Dorndorff, nu scimú.

La a doua întrebare, respunde următórea lungă post-față slavică dintre foile 274v — 276r :

<p>Изволеніемъ вѣща. и съпросише- ніемъ сѣна. и съврзшеніемъ сѣго дѣа. сего радї азъ трѣдихъ грѣшнагъ и вквалного. рздул граматыкъ сѣнхъ драгичъ ѿ мзничещи. близъ при рш пазаръ а рещи вѣде. тогда прибѣгохъ ѿтѣдъ на македонескаа земле на градъ никопол. и пакы ѿтѣдъ при- шѣдшъ на единое село по име но- ваичани. а рещи нарицаетсе осзма. тамо бо мнози писахъ книги стѣи бжствныи глѣми. тетрсеѿглы. и стѣи ѿалтирѣ. и пендекостаре. и минѣ. и вкфѣтанк. и трѣдѣре. и метофрасти. и правни. и разсм- нич. и стѣихъ апѣлы. мнозижъ бо пи- сахъ мали и велици. и принекохъ въ</p>	<p>Cu voia Tatălui și cu ajutorulú Fiului și cu sfirșitú dela Duhulú Sântú, iată e ú amú muncitú pécátosulú și ticălosulú Radulú Gramaticú, fiulú lui Drăghiei din Mănicești de lîngă orașulú Ruși pe riulú Vede. De acolo fugii de 'ntăiú în țera Macedoniei la ora- șulú Nicopole, apoi venii într'unú satú numitú Novaiceni pe riulú Osma; și aci amú scrisú multe sante dumneđeesci cărți đise tetra- vangelie, și sante psaltiri, și pen- tecostare, și menea, și octoicuri, și trioduri, și metafraste, și canone, și comentarii, și sfinții apostoli,</p>
--	--

ГЛАЗИНЫ СЪГО ПИСНІЕ. ЕЛИКО ЗМОМЪ
 ЧЛѢВМЪ НЕ МОЖЕЪ СЪМІСЛІТИ. И ЗЛѢ
 ДОСАЖДАХЪ МЕНѢ. ЧЮЖДЕНИЦИ ПОНЕЖ
 ВѢХЪ НЕВѢРНЫ БЕЗАКОННИЦИ И НЕМА-
 СТИВИ. ХОКЕХЪ ПРИВѢРНИТИ ВЪ ВЛАШ-
 КОЕ ЗЕМЛЕ НА АЛЕКСАНДРЪ ВОЕВОД.
 И ПАРЫ СЕ БОГАХЪ ДА МЕ НЕ ПОГР-
 БЕТЬ. АЗЪ СЕ ЧЮЖДАХЪ И ПОМН-
 СЛІХЪ КАКО ДА СЪТВОРЪ. ДА ИДЪ НА
 ПЕТРАШКОВЪ СѢНЪ ПОНЕЖ ВѢШЕ НА ДА-
 ЛЕЧ. И НЕ ИМАХЪ ДРЪЖИНА. ДОНДЕЖ
 ПРИНДЕ НѢКЫИ ЧЛѢКЪ ПО ИМЕ ЮВАН.
 УТ НѢКОЕ ГРАДЪ НАРѢСЕ ДРЪКОПОЛ.
 И СКАЗА МНѢ | ВЪСЕ ИСТИНА КАКО ЕСТ
 ХОДИЛ НА ПЕТРАШКОВЪ СѢНЪ. АЗЪ ГРѢШ-
 НАГ РАДУЛ. ЕЛИКО ВЪСЪТЪЖИХЪ УТ НЕГ.
 ТАКОЖ ВЪЗНЮЩЕИ СЕ ВЪ ПЪЧНИЦѢ МОР-
 СТѢИ. ЖЕЛАЮТЪ ПРИИТИ ВЪ ПРИСТА-
 НИЦЕ УТИШНОЕ. ТАКОЖДЕ И АЗЪ ЖЕЛА-
 ЕТЬ УТ НЕГО ХОКЕ ЕМЪ СЛЪЖИТИ ТАКОЖ
 И БѢ. И УТИДОХЪ СЪ ИВАН НА АНАДОЛ-
 СКАА ЗЕМЛЕ НА ГРАДЪ РОДОС. И ПОКЛО-
 НИ СЕ АЗЪ НА ПЕТРАШКО ВОЕВОД. УНЖЕ
 МИ РЕЧЪ ДА МЪ ИСПИШЪ СІЮ СЪТЪЮ БЖ-
 СТВІИИ КНИГЪ ГЛѢМИ ЕВГЛІЕ. И ПОЧЕ-
 ШЕСЪ МѢЦА ЮН. 7. ДНѢ. А СЪВРЪШИТСЕ
 МѢЦА ЮЛ. 11. ДНѢ. УТ БИТІА ВЪ ЛѢТ.
 787. П. 5. КРЪГ, СЛѢЦЪ. 15. КРЪГ,
 ЛЪН. 11. И МНОГЪ ГРѢШИХЪ ПАЧЕ ВЛАСЪ ГЛА-
 ВИ МОЕИ. И МАЮСЕ ВАМЪ ВЪСЕМЪ КНИЖНИ-
 КОМЪ ИМИЛ СЕВѢЮ(?) И КОЛЕНУМЪ КАСА-
 ЮСЕ. ВѢИ ПОПОВЕ ДХОВНИЦИ. ИЛИ ДІАЦИ.
 ИЛИ ПОДДІАЦИ. ИЛИ ГРАМАТНИЦИ. ИЛИ
 ЧЕТЪЦИ. ЧЕТЪЦИМЪ ИЛИ ПИШЕЦІЕМЪ ИЛИ

scriindŭ multe mari și mici, pînă
 ce amŭ străbătutŭ în adânculŭ
 Santei Scripture intru cătŭ nu pôte
 cugeta mintea omenescă. Și supê-
 rându-mê reŭ străinii, căci eraŭ
 păgâni fără lege și fără milă, *așŭ
 fi doritŭ să alergŭ în Țera-Româ-
 nescă la Alexandru-vodă; dar mê
 temeamŭ să nu mê prăpădescă.* Și
 așa stândŭ eŭ pe gânduri, ce să
 facŭ ca să mê ducŭ la fiulŭ lui
 Petrașcu, căci era departe și nu
 aveamŭ tovarășŭ, iată că a venitŭ
 unŭ omŭ anume Ivanŭ dintr'unŭ
 orașŭ numitŭ Adrianople, și m'a
 spusŭ totŭ adevêrulŭ despre cumŭ
 a imblatŭ elŭ la fiulŭ lui Petrașcu;
 și m'a cuprinsŭ dorŭ pe mine, pē-
 cătosulŭ Radulŭ, căci precumŭ cei
 frămîntați pe luciulŭ mării dorescŭ
 a sosi la adăpostŭ, totŭ așa eŭ do-
 riamŭ să-i slujescŭ, ca și lui D-deŭ.
 Și amŭ plecatŭ cu Ivanŭ spre
 Anatolia, la orașulŭ Rodosŭ, și
 m'amŭ închinatŭ lui Petrașcu-
 vodă, și m'a dîsŭ elŭ să-i scriŭ
 aceste d-deesci cărți numite E-
 vangeliŭ; și s'a începutŭ la
 3 Iuniŭ, iar s'a isprăvitŭ
 la 14 Iuliŭ, în anulŭ de la
 Zidire 7082, cerculŭ sórelui fi-
 indŭ 26, cerculŭ lunei 14. Și
 multe amŭ greșitŭ, mai multe de-
 cătŭ perii capului meu; dar mê

СТИХЛѢ Г СВЕЩНМ. АЩЕ БѢДѢ ЧТО
 ПОГРѢШЕНО, ИЛИ СЪСЪМОМ ИЛИ ЕС БИЛ
 ИЗВОДѢМ. ИСПРАВЛѢТЕ И НАС ЖЕ В
 СЕМЪ ТѢБѢ ДѢВИШУСЕ БЛѢВИТЕ А НЕ КАЗ-
 НѢТЕ. ПОНЕЖ НЕ ПИСАХ ДѢХЪ СТѢ НИ
 АГГЛѢ. ИЗ РОУКА ГРЕШНАГО И СЪСТА
 БРЕНА И ДѢХЪ ЗНИЛІЮ ГРѢШНІЕ. ПОВЕ-
 ЛѢНІЕМ ГСНІМ И МЦА ИШЕГО ІМЪ НЕ-
 ТРАШКО ВОЕВОДЕ. СІМЪ КЛѢГОВЪРНАГ И
 ПРАВОСЛАВНАГ И ПРѢДОБРАГ Ч ПРѢ-
 МЛѢТВИНИК СТАРЦА | ІМЪ НЕТРАШКО
 ВОЕВОДА ГСДѢИХЪ ГРЪСВАХІНСКОЕ ЗЕМЛЕ
 БѢ ДА ПРОСТИТЬ ЕМУ ВЕЧНА И ПА-
 МЕТЬ ПОНЕЖ ЕСТ БИЛ ДОБРЪ. И ПАКИ
 СЕ МОЛЮ ВАМ БРАТІЮ МОЮ И ПРѢВЪЗ-
 ЛЮБЛЕНИ МОЕ. ПОКУЩА ЛЮБВЕ РАДІ
 ХСЪВЕ. ДА И ВИ СЛЪСНИТИ СЛЪСШАТИ
 СТРАШНІИ ВЛАДІЧНІЕ ГЛАС. ИЖЕ РЕЧТЬ
 КЪ СЪЩИМЪ В ДЕСНЮ ЕГО. ПРІИДѢТЕ
 БЛѢСВЕНІЕ МЦА МОЕГО НАСЛѢДЪТЕ. ОУ-
 ГОТОВАННОЮ ВАМ ЦРѢТВІЮ ВТЪ СЪЛО-
 ЖЕНІЕ МІРЪС. ЕГОЖ БѢДІ ВЪСЕМЪ НАМ
 СЛЪСНИТИ СЛЪВЕЦІЕ ШЕОЮ КЪСНО. МЦА
 И СНА И СТЪГО ДѢХА И НИКЪ И ПРѢНО. И
 ВЪ ВѢКНІ ВѢКВМЪЗ АМІНЪ. : †

rogă vouă, tuturor cărturariloră.
 să amŭ iertare, și mē închină cu
 plecăciune. Voi, preoți duhovnici,
 saŭ dascăli, saŭ dascălași, saŭ gră-
 mătici, saŭ anagoști, cați citiți
 saŭ scrieți saŭ cântați, de veți afla
 vre-o greșelă, fie de la mine,
 fie *din izvodŭ*, s'o îndreptați;
 și pe noi, cari amŭ muncitŭ, să
 ne bine-cuvintați, iar nu să ne
 blăstemați, căci n'a scrisŭ Duhulŭ
 Sântŭ, nici îngerulŭ, ci mâna pē-
 cătosului și buze peritōre și spiritul
 umilitŭ în pēcate. *Cu porunca
 Domnului și părintelui nostru
 Io. Petrașcu vodă, fiulŭ piosului
 și ortodoxului și pré-bunului și
 pré-grațiosului bătrânŭ Io. Petra-
 șcu-vodă Domnulŭ Țerei Ungro-
 vlachiei, D-ŭeŭ să-lŭ ierte și fie-ŭ
 memoria eternă, căci fusese bunŭ.*
 Și iarăși mē rogă pentru voi, fra-
 țilorŭ mei și pré iubiți mei, cari
 cântați din iubirea lui Cristŭ, ca
 și voi să aveți parte a aŭdi groz-
 niculŭ glasŭ alŭ Stăpânului đî-
 cendŭ cătră cei din a-drēpta sa :
 veniți etc.

De aci rezultă că :

1°. Scriitorulŭ manuscriptului, «Radu Gramaticŭ», era unŭ Ro-
 mânŭ din Teleormanŭ, fiulŭ unŭ «Drăghicŭ din satulŭ Mănicescŭ
 de lingă Rușii de-vede». Satulŭ în cestiune nu scimŭ dacă mai
 «există, celŭ puținŭ sub același nume. D. Frunțescu indică însă două

sate «Mănicesci» în districtul Argeșu. ⁶⁾ Afară de mențiune în post-față, Radu Gramaticu fiul lui Drăghici din Mănicesci mai figurează, ca subscriere, în josul foi 252v., unde se termină Evangelistul Ioan, și anume în fac-simile :

2°. Devotată familiei lui Petrașcu cel Bunu, care murise la 24 decembrie 1557, ⁷⁾ dar al cărui fiu, înlăturat de la domnie prin nemulul lui Mircea Ciobanulu, nu încetau de a revendica tronul, ⁸⁾ Radu Gramaticu fugi din România în Bulgaria, de unde nu cuteza a se re'ntorci de gróza lui Alexandru-vodă Mircea (1568-77) : «ca să nu mă prăpădescă». Fuga lui putea să se fi întâmplat încă sub Mircea Ciobanulu (1558-59), mai probabil însă sub Petru-vodă Mircea (1560-67).

3°. Retragându-se de'ntatu la Nicopole, adevă în orașul bulgărescu cel mai apropiat de Teleormanu, de aci ascunzându-se într'unu satu Novăiceni lângă riul Osmu. Radu Gramaticu țice că a scrisu acolo o mulțime de cărți bisericesci «mari și mici». Nu cum-va între ele voru fi fostu și texturi r o m â n e ? Din post-față se vede. În ori-ce casu, că elu sciea fórtu reu slavonescu : nu este aprópe nici unu cuvintu fără o greșelă gramaticală.

4°. La 1574 Radu Gramaticu a găsitu pe iubitul seú Petru Cercelu exilat pe insula Rodosu. Atátu pe acestu principe, precumu și pe repositul seú tatá, elu îl numesce d'o potrivă *Petrașcu*, ceta ce ne explică pentru ce și 'n adnotațiunea lui Marcu-vodă ne întimpină «τὸ Π ε τ ρ á σ κ ο υ»; daru pe bătránul lu distinge deja prin epitetul de «celu Bunu» : «понеже есѣь бѣлъ добръ», pe care i-lu conservă cronicelul muntene ⁹⁾ și care — prin urmare — catá să-i fi fostu datu de cátră contemporanil seú.

(6) Frunzescu, *Dictionarú Topograficú*, Bucuresci, 1872, p. 281.

(7) Ap. Engel, *Gesch. d. Walachey*, p. 221.

(8) Cfr Hasdeu, *Iónu-vodă celu Cumplitu*, passim.

(9) Engel, op. c p. 220.

Acéstă este, în câte-va cuvinte, istoria externă a tezaurului ce ne preocupă.

În cursul de trei săptămâne, lucrându-mi după-zi, dela 10 ore ante-meridiane pînă la 5 după-amîndi, în cea mai gigantică sală de lectură din London și chiar din lume, eu am citit manuscriptul de două ori și am extras din elu totu ce mi s'a părut a fi interesant sub raportul filologic, fie ca arcaisme lexice, fie ca fonetică, fie ca forme gramaticale, ca sensu, ca sintaxă, ca fraseologie.

Începî prin a reproduce aceste extracte, în cari citez pe Evangelistii respectivi și fóia cu *retro* sau *verso*. Fiindu ele unu simplu materialu pentru specialiști, mă mărginesc a le publica aci, cu tótă exactitatea posibilă, numai cu litere cirilice. Transcripțiunea latină a celoru mai multe pasage se va face totuși mai la vale în «Istoria internă a manuscriptului», unde le voi confrunta totu-o-dată cu contextul clasic și cu alte vechi texturi biblice române.

(Va urma)

DIN ANECDOTELE POPORULUI ROMÂNŪ

adunate de

E. BĂICĂNU

I.

LIMBA PĂSERILORŪ.

O fată slăbia pe fie-care-zi.

— Ce ai, draga mamei, de slăbești așa vădîndu cu ochii?

— Mamă, n'amî nimica rău, dar voiî să te rog d'unu lucru.

— Spune, draga mamei.

— D'acuma 'nainte, nu eî. ci d-ta să dai mîncare la pasuî dimi-
mie-șta.

- Da de ce? Să te lasă să dormi?... Te lasă, dacă vrei.
 — Ba de dormit mă satură, dar. . . .
 — Cumă dar? Nu 'ți sint paserile dragi?
 — Ba mie 'mă sint dragi, dar eu loră de locă! Și mai alesă
 dracă cela de cucoșelă crestată! Să amă o putere.... l'așă topi
 de viă!
 — Da de ce te supără, draga mamei? Să 'lă facemă cu borșă
 dară. . . .

— Cândă esă cu grăunțe, mamă, elă alăgă în fruntea tuturoră,
 și se pune în curmezișă între mine și între paseri, și numai ce 'lă
 auđi: «*a îmbătrăni—it! a îmbătrăni—it!.....*», câte de doă-
 decă de ori, fără să 'și caute de mănăcare.

— Ha ha ha, drăguța mamei! Pentru atăta lucru, care ți 'lă
 închipuești? pare că ești de pe altă lume. Cine te-a auđi, te-a ride
 că vorbești cu paserile!

— D'apoi veđi, că pré își bată jocă paserile de mine.

— Ce totă spuă?... glume, ti?

— Ba đeu, nu glumescă de locă. Eă nu le mai daă nimica de
 acuma înainte. Si veđi: După ce strigă ticalosulă câtă pôte, c'ama
 îmbătrănită, apoi diăvolițele de rațe se prefacă că nu știă cine, și
 'lă întrăbă: *care, care, care, care....?* Dobițocele de găște le spună
 repede și în gura mare: *gasda, gasda, gasda, gasda!* Dar celă mai
 mare necază imă facă natărańcele de bibilică cele cu trupă ca de gă-
 ină și capulă numai ca la vrăbiă, prefăcându-se că le e milă, și totă
 cloncănescă: *pacat, pacat, pacat, paca'!*..... Număi curcani, știă
 că le vină de hac la tóte, cândă le đică: *hadè-hadè-sictir-d'acolè!..*

II.

BULGARESCHE.

Ună Țigană mergea înainteă unoră băeți pe drumă.

Băeții începură să 'lă necăjescă pe Țigană đicându'i:

— *Cárrrr! Clonc! Háși! Cárrr!*.....

— Aoleă, manca-v'așă ochii! Nu mai vorbești bulgărește.

III.

PISTOLULŪ ȘI PUȘCA.

Înainte de desrobirea Țiganilor, îi perise din casă unui boerū unū cēsū de argintū. Elū chiamă pe vātafū și 'i ȃice :

— Adună pe toȃi Țiganii acuma numai-de-cātū sub cērdaculū meū despre grādină și incarcă unū pistolū, pentru ca să 'i faci pe fie-care să jure și să sārute pistolulū încārcatū ; iar celū care nu va face acestū jurāmintū, să 'lū dai de-oparte sub pază bună, că mi s'a furatū unū cēsornicū.

— Îndată, cuconule.

Ese vātafulū și face cumū i s'a ȃisū ; iar unū Țiganū strigă :

— Coconașule, logofete vataje, sa fie pușca hincarcata dă șēpte-deci dă mi dă orī, o sarutū, ȃeū c'o sarutū, iar gāngania dă pistolū — nu !

— Tu dară ai furatū cēsorniculū boerului ?

— Aoleū ! Pazește Dōmne !

— Te pāzește pīnă te nimerește. Mai bine spune dreptū....

— Daca sarutū pușca, sa fie 'ncarcata cātū casa, de !

— Sārută dar pistolulū.

— Ba pistolulū nu 'lū sarutū, sa ma pūi ... pā foc macar !

— Da de ce, Țigane ?

— Ș'inca mai hintrebī, logofete vataje, cocone hispravnice ? Da nu 'lū veȃi cātū e dă scurtū ? Că n'apuci să te-atingi dă elū, ș'a și eșitū glonteale ; iar din pușca saraca mai traestī o ȃi hintreȃa pīn să dea dīntr'insa cātū a hinghiȃitū.

CRONICA

D-na Maria P. Chițu din Craiova a tradus românește de pe originalul întregului *Infernă* al lui Dante, bine-voindă a ne pune la dispozițiune, ca specimen, primele zece cânturi.

Lucrarea e atât de meritosă, încât lectoriilor ne vor permite a face în favoarea ei o excepțiune, de care îi putem asigura că nu se vor căi.

Deși planul *Columnei lui Traiană* exclude literatura cultă propriu-zisă, totuși vom publica în N-rul viitor primului cântă din traducerea D-nei Maria P. Chițu.

* * *

Oltenii se mișcă.

La Severin, cuibul naționalității române în Dacia lui Traian, s'a înființat o *Societate de Istorie și Archeologie din județul Mehedinți*, a cărei scop, după art. 2 din Statute, este :

- «1) A institui un muzeu archeologic, pentru conservarea monumentelor istorice ale județului Mehedinți;
- «2) A face cercetări istorice, pentru a ajunge la cunoștința țerei în genere și în special a județului;
- «3) A lucra la răspândirea cunoștințelor istorice printre populațiunea județului;
- «4) A publica lucrările relative la istoria și archeologia țerei;
- «5) A servi de delegațiune și a întreține relațiuni cu alte societăți din țeră sau străinătate cu scopuri identice.»

Cea de întâi lucrare, apărută sub auspiciile acestei Societăți, este o modestă broșură, publicată de d. institutor V. Dimitrescu sub titlul : *Muzeul Severinului său antichitățile județului Mehedinți*.

Îi facem din totă inima urarea românească : și la mai mare !

* * *

În cursul de două luni, Academia Română își bate capul cu cestiunea portretului lui Ștefan cel Mare.

Problema e mult mai serioasă decum s'ar părea a fi la prima vedere.

In N-rulü viitorü o vomü expune pe largü cu töte peripeþiele sale.

* * *

In þedinþa dela 4 Februariü st. n., dupä propunerea d-lorü Michel Bréal þi Abel Bergaigne, *Societatea de Linguisticä* din Paris a alesü în unanimitate de membru pe d. B. P. Hasdeü.

* * *

Revistele filologice din sträinätate ne aducü o scire förte curiösä.

Aþa în *Giornale di filologia romanza*, t. 3 (iuliü 1880), p. 1262, noi citimü : «Il Sig. Gaster, abilitato testè all' insegnamento della filologia neolatina nel l' Università di Bukarest...»

Totü aþa în *România* dela Paris, t. X, p. 635 : «M. Gaster s'est fait habilitèr pour la philologie romane à l' université de Bukarest...»

Ciudatü ! Acestü *canarü* s'a respânditü în sträinätate, negreþitü, fără scirea d-luï Gaster, care se va gräbi a protesta.

* * *

In apropiata sesiune generalä a Academiei Romäne, noulü membru d. S. F. Marianü din Bucovina va ceti unü discursü de receþiune intitulatü : *Chromatica poporuluï românü*.

Este o lucrare de o însemnätate capitalä.

La timpü, o vomü face cunoscutä rnaï de apröpe.

OPERELE D-LUI B. PETRICEICU-HASDEU

1. *Vięta și scrierile lui Luca Stroici*; București, 1864, în 16. *Epuisé*.
2. *Filosofia portretului lui Tepeșu*; București, 1864, în 16. *Epuisé*.
3. *Analise literare externe*; *Wolf, Raicevici, Eutropius, Palauzow etc.* București, 1864, în 16 *Epuisé*.
4. *Micuța*, o nvelă satirică; București, 1864, în 16. *Epuisé*.
5. *Tón Vodă celú cumplitú*; cu unú portretú și 10 gravure; București, 1865, în-8. pagine 246. *Epuisé*.
6. *Schylock, Gobseck și Moise*; studiu literarú; București, 1866, în-8.
7. *Talmud*; studiu filosoficú; București, 1866, în-8.
8. *Industria națională față cu principiulú concurenței*; studiu politico-economicú; București, 1866, în-8.
9. *Răsvan-Vodă*; dramă istorică în 5 acte în versuri; București, 1868, în 8.
10. *Istoria toleranței religiose în România: protestanți, catolici, mahometani, lipoveni și jidani*; edițiunea 2, București, 1865, în 8. — Prețulú 2 franci; pe hárțiá veliná — 3 franci.
11. *Satirulú*, diarú umoristicú; București, 1836, în fol. *Epuisé*.
12. *Arhiva istorică a României*; București, 1865—1867, în 4, 4 tomuri mari; prețulú 40 franci.
13. *Poesii*; București, 1873, în 8.
14. *Istoria critică a Românilorú*; tomulú 1-iú, a 2-a edițiune. Tomulú I sub presă. În-4 mare în-2 colóne fără linie. Prețulú tomulú I—24 franci.
15. *Principie de filologia comparativă*. Cursú ținutú la Facultatea de Litere din București. Au eșit numai patru lecțiuni, pag. 108. — 4 franci. Pe hárțiá veliná 6 franci.
16. *Fragmente pentru istoria limbii române. Elemente Dacice. I. Ghiuj*.—București, 1876, în-8, pe hárțiá veliná, tipáritú în 100 exemplare, 3 franci.
17. *Fragmente pentru istoria limbii române. Elemente Dacice II. Ghiob*. — București, 1876, în-8, pe hárțiá veliná, tipáritú în 100 exemplare. — 3 franci.
18. *Baudouin de Courtenay și dialectulú slavo-turanicú din Italia*.—*Cum s'au introdusú slavismele în limba románá?* — Notiță lingvistică.—București, 1876 în-8, pe hárțiá veliná, tipáritú în 100 exemplare. — 2 franci.
19. *Dina Filma, Goții și Gepizii în Dacia*. —Studiu istorico-lingvisticú. București, 1877, în-8, pe hárțiá veliná, tipáritú în 100 exemplare. — 2 franci.
20. *Columna lui Traian*. Revista mensuală pentru istoria, lingvistică și psihologia poporană. 7 tomuri.
21. *Trei crai dela Resáritú*; comediá în 2 acte. București, 1879, în-16. 2 franci.
22. *Originile Craiovei 1230—1400*. București, 1878, în-8. 4 franci.
23. *Cuvente den bátráni*. Tom. I. Limba románá vorbitá între 1550-1600. Studiu paleografico-lingvisticú; 448 pag. în 8 maj.
24. *Cuvente den bátráni*. Tom. II. Cърțile poporane ale Românilorú în secolulú XVI. Studiu de filologie comparativă. Pagine XLVI și 763 în-8 maj.
25. *Cuvente den bátráni*. Suplementú la tomulú I. Controverse. Pagine a—u și CX în 8 maj.
26. *Cuvente den bátráni*. Tom. III. Istoria limbii române. Făse. I, pag. XVI, 160.